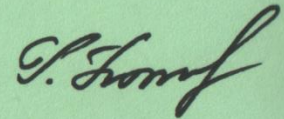

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет

ПОГРІЩУК ГАЛИНА БОРИСІВНА

УДК 504.00.76:338.432(477)

**ІННОВАЦІЙНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА
ЕКОНОМІКИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Миколаїв – 2017

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Миколаївському національному аграрному університеті
Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор економічних наук, доцент,
Новіков Олександр Євгенович,
Миколаївський національний аграрний університет,
проректор з наукової роботи;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Шпикуляк Олександр Григорович,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
заступник директора з науково-організаційної та інноваційної роботи;

доктор економічних наук, доцент,
Павлова Галина Євгенівна,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
директор навчально-наукового інституту економіки;

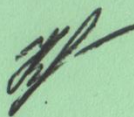
доктор економічних наук, професор,
Нестерчук Юлія Олександрівна,
Уманський національний університет садівництва,
декан факультету економіки і підприємництва.

Захист відбудеться 2 березня 2017 р. о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному університеті за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9; конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського національного аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Генерала Карпенка, 73, корпус № 1.

Автореферат розісланий «28» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Ключник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення стабільного розвитку економіки України можливе лише за умови побудови високотехнологічного аграрного сектору, де інноваційно-екологічні технології виробництва стають усе більш реальним інструментом досягнення поставлених цілей та вирішення нагальних проблем, передусім економічного та екологічного характеру.

Зважаючи на важливість виробництва якісної, екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, продуктів харчування та сировини для їх виробництва, виникає потреба щодо практичного розв'язання проблем аграрного сектора економіки та розробки й реалізації механізму його розвитку на інноваційних засадах. Вирішення питань, які нині постали перед аграрним сектором, його перехід до якісно нового рівня можливий шляхом інноваційно-екологічного розвитку, що дасть змогу розв'язати завдання насичення внутрішнього ринку безпечною екологічно чистою продукцією, гарантувати продовольчу безпеку держави, розширити ринки збуту за рахунок зростання конкурентних переваг сільськогосподарської продукції.

Економічна обґрунтованість комплексного вирішення питань щодо інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки та практичне запровадження заходів з реалізації даного напрямку, його соціальна прийнятність базуються на диференційованому підході до використання нерівномірно розподілених у часі й просторі факторів, що визначають та лімітують величину та якість раціонального використання сировинних ресурсів.

Дослідження інноваційного розвитку економіки та її окремих секторів висвітлено в працях В.П. Александрова, О.Ю. Єрмакова, Ю.М. Бажала, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, С.С. Герасимчука, О.Д. Гудзинського, П.Н. Завліної, М.І. Крупка, А.Я. Кузнецова, О.О. Лапка, Ю.О. Лупенка, В.Г. Мединського, В.І. Мельник, Ю.О. Нестерчук, О.В. Олійника, Г.Є. Павлової, Б.Й. Пасхавера, В.М. Петрова, П.Т. Саблука, Н.М. Сіренко, В.П. Ситника, В.М. Трегобчука, Р.А. Фатхутдінова, Л.І. Федулової, М.Г. Чумаченка, В.С. Шебаніна, О.Г. Шпикуляка, О.В. Шубравської, Й. Шумпетера та ін.

Засадам економічної та екологічної безпеки аграрного сектора присвячено праці: В.Г. Андрійчука, О.Ф. Балацького, І.О. Баневої, В.А. Борисової, О.М. Варченко, О.М. Вишневської, В.І. Гавриша, М.В. Гладія, І.В. Гончаренко, А.С. Даниленка, Б.М. Данилишина, Т.В. Калашнікової, М.В. Калінчика, С.М. Кваші, Ю.Є. Кирилова, А.В. Ключник, О.І. Котикової, П.І. Коренюка, В.І. Криленка, Г.І. Купалової, О.Є. Новікова, М.П. Талавирі, О.В. Ульянченко, Ю.В. Ушкаренко, І.І. Червена, М.А. Хвесика, В.М. Яценко та ін. В роботах науковці приділяють значну увагу проблемі формування та реалізації дієвих механізмів та напрямів вирішення економіко-екологічних проблем. Втім в умовах сучасних трансформаційних процесів та нових вимог до системи ведення господарства актуальності набуває питання

взаємозв'язку й обґрунтування теоретико-методологічних та організаційно-прикладних засад його інноваційно-екологічного розвитку.

Це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні наукові результати, отримані в межах підготовки дисертації щодо обґрунтування напрямів активізації інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України використані в науково-дослідних роботах Миколаївського національного аграрного університету за темами: «Дослідження науково-методологічних засад та розробка організаційно-економічного механізму ефективного розвитку підприємств АПК» (номер державної реєстрації – 0112U002041), де автором обґрунтовані концептуально-методологічні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору та «Еколого-орієнтований підхід використання ресурсного потенціалу у контексті забезпечення екологічної безпеки аграрного сектора» (номер державної реєстрації – 0113U001019). Роль автора полягає у розробці інноваційного методичного підходу до визначення економічних збитків аграрного виробництва, зумовлених втратою родючості сільсько-господарських угідь та наданні пропозицій щодо регулювання раціонального використання та охорони земель. Обраний напрям дослідження узгоджений з тематикою науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємств і корпорацій Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету як складової теми «Організаційно-економічні напрями удосконалення внутрішнього економічного механізму функціонування виробничих підприємств» (номер державної реєстрації 0113U007180), де автором досліджено передумови формування організаційно-економічного механізму підприємств регіону та обґрунтовано питання стратегічної організації їх інноваційної діяльності.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних і методологічних положень та розробка практичних рекомендацій щодо інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки.

Досягнення поставленої мети полягає у послідовному вирішенні таких взаємопов'язаних задач:

- систематизувати наукові підходи та сформулювати на їх основі економічний контент інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки;
- обґрунтувати теоретичні засади формування системи інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки для проведення комплексного дослідження проблеми;
- в контексті еколого-економічних трансформацій розкрити екологічну складову інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки;

- сформулювати концептуально-методологічні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки для обґрунтування інноваційно-екологічної концепції розвитку;
- розвинути цільову методологію для формування концептуально-методологічних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки;
- обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення діючої методики грошової оцінки земель;
- надати пропозиції щодо регулювання раціонального використання та охорони земель;
- розробити інноваційний методичний підхід до визначення економічних збитків аграрного виробництва, зумовлених втратою родючості сільськогосподарських угідь;
- провести оцінку сучасного стану інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України;
- здійснити аналіз розвитку інноваційної діяльності та впровадження інновацій в аграрному секторі економіки України;
- виявити екологічні проблеми інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України;
- обґрунтувати організаційно-економічні засади інноваційно-екологічного розвитку та фактори формування конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України;
- розробити напрями удосконалення фінансового механізму охорони довкілля через створення дієвої системи організації фінансового забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України;
- визначити регуляторні чинники дотримання екологічної безпеки та відповідальність за її порушення в процесі виробничо-господарської діяльності;
- обґрунтувати стратегічні орієнтири інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки;
- запропонувати напрями активізації інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України з урахуванням досвіду європейських держав;
- здійснити прогнозування стану і якості земельних угідь та побудувати регіональну гео економічну модель оцінки якості ґрунтів для використання в інноваційно-екологічному розвитку аграрного сектору економіки.

Об’єктом дослідження є процес інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і прикладних аспектів інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою проведення дослідження є системно-комплексний підхід до обґрунтування інноваційно-

екологічних засад розвитку аграрного сектору економіки, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, монографічний, абстрактно-логічний, методи узагальнення та порівняння. Протягом роботи над дослідженням використовувалися такі методи: метод теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу – для вивчення теоретичних основ інноваційно-екологічного розвитку; кореляційно-регресійний аналіз – для визначення балів бонітету і вмісту гумусу в ґрунті та сукупність прийомів економіко-статистичного характеру (спостереження, порівняння, графічний та табличний методи) – для виявлення тенденцій, з'ясування закономірностей інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України та опрацювання наочної ілюстративної інформації щодо досліджуваних явищ; метод гео економічного моделювання – для прогнозування стану і якості земельних угідь та їх оцінки з метою інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки; абстрактно-логічний метод – для комплексного узагальнення результатів дослідження та формулювання відповідних висновків та пропозицій.

Інформаційною базою дослідження стали: Закони України; Укази Президента України; акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; накази Міністерства аграрної політики та продовольства України; офіційні звітні матеріали Державної служби статистики України; дані Міністерства аграрної політики та продовольства України; Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру; інформація департаментів агропромислового розвитку; фахові літературні джерела; особисті спостереження автора, опрацьовані в дисертації спеціальні методичні підходи до виконання теми дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних та практичних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки.

Основними результатами дослідження, які характеризують його новизну, є наступні:

вперше:

– узагальнено наукові підходи до трактування інноваційного розвитку в процесі його еколого-економічних трансформацій, виділено та обґрунтовано категорію «інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектору економіки», що розглядається в контексті базових концептуально-методологічних та прикладних засад інноваційного розвитку, ґрунтується на сучасному баченні проблем інноватики та екологічної безпеки виробничо-господарських систем і визначається як динамічний, багатоплановий процес реалізації економіко-екологічної компоненти у розвитку аграрного сектору економіки, через розробку і впровадження інновацій та відображає структурні зрушення у взаємовідносинах, забезпечує збалансоване функціонування соціо-економічної та природно-екологічної підсистем (С.10);

– розроблено інноваційно-екологічну концепцію розвитку аграрного сектору економіки, в основу якої покладено еволюційний підхід переходу від

технократичного постіндустріального типу виробництва до інноваційно-орієнтованого, що базується на використанні моделі інноваційного розвитку 7-го покоління, адаптованої до особливостей ведення сільськогосподарського виробництва. Методика реалізації концепції інноваційно-екологічного розвитку розроблена з урахуванням умов реалізації інформаційного фактора екологічного менеджменту і аудиту, що забезпечують ефективно інноваційно-орієнтоване управління і контроль та передбачає активізацію еколого-організуючої діяльності аграрного сектору економіки (С.11);

– запропоновано інноваційний методичний підхід до визначення економічних збитків аграрного виробництва, зумовлених втратою родючості сільськогосподарських угідь, який базується на комплексній оцінці впливу деградації ґрунтів на їх бонітетну та грошову оцінку, використовуючи матеріали дистанційного зонування Землі і ГІС –технологій (С.25-26);

удосконалено:

– методичний підхід щодо здійснення грошової (нормативної) оцінки земель сільськогосподарського призначення, в основу якого покладено нормативні показники урожайності озимої пшениці (за природною родючістю) і нормативні виробничі витрати на її вирощування (за технологічними картами без внесення добрив) (С.13);

– обґрунтовано та запропоновано механізм економічного стимулювання за раціональне використання та охорону земель, який базується на удосконаленій нормативній грошовій оцінці землі та якісній характеристиці природного ресурсу, що передбачає відшкодування збитків (виплату компенсації) за зниження (підвищення) бонітетної оцінки ґрунтів. Розроблений механізм дозволяє оцінити у грошовому вимірі отримані збитки (компенсації) та спрямувати компенсовані кошти у розвиток інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва, активізуючи його інноваційно-відтворювальну функцію (С.14);

– методику оцінки ефективності інноваційних проектів на засадах економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського виробництва за принципом максимального синергетичного врахування всіх доступних факторів, яка дозволяє не лише розрахувати інтегральний показник ефективності певного проекту, а й забезпечує порівнянність результатів для окремих проектів, враховуючи систему якісних параметрів (стратегія підприємства; рівень чутливості до факторів екобезпеки; структура фінансування конкретного проекту екологізації; рівень комерційного ризику конкретного проекту) (С.12);

– розроблено регіональну гео економічну модель оцінки втрати якості ґрунтів на основі дослідження регресійної залежності між балами бонітету та показниками вмісту гумусу в ґрунтах шляхом поглиблення методологічних засад оцінки і визначення якості земельних угідь за показниками їх бонітування та грошової оцінки, що має вирішальне значення для інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектора

економіки та збереження земельно-ресурсного потенціалу тієї або іншої земельної території (С.28-29);

дістало подальшого розвитку:

– оптимізація системи виробничих можливостей інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору України з використанням досвіду європейських держав, що включає стратегічний ситуаційний аналіз загроз з боку зовнішнього середовища і можливостей розвитку внутрішнього середовища; економіко-екологічну оцінку господарських проєктів, технологічних рішень, систем землеробства та екологічний аудит; визначення потенційних можливостей і прогнозних оцінок, розробку і виконання цільових програм та реалізацію організаційно-виконавчих заходів (С.23);

– обґрунтування системи елементів фінансового механізму реалізації стратегічних напрямів удосконалення екологобезпечного розвитку, що передбачає: встановлення податкових пільг для екологічно відповідальних підприємств, що переводять виробництво на інноваційні технології, і підвищених податків для екологічно-небезпечних видів діяльності та продуктів; пільгове кредитування (на створення та впровадження нових ресурсозберігаючих й екологічно безпечних технологій та устаткування); прискорену амортизацію основних засобів природоохоронного призначення; встановлення надбавок до цін за екологічну продукцію; використання регуляторів, які стимулюють екологізацію виробництва й перехід на інноваційні технології (С.21);

– формування інструментарію організації та управління інноваційно-екологічним розвитком аграрного сектору економіки в процесі забезпечення конкурентоспроможності, що дефініціюється через сукупність природно-господарських, інформаційних, організаційно-комерційних, виробничо-технологічних, маркетингово-логістичних, розрахунково-кредитних та супровідних функцій виробничої та екологічної систем та передбачає створення умов для поглиблення спеціалізації та раціонального розміщення аграрного виробництва; створення інноваційно-екологічної інфраструктури; узгодження економічних інтересів у системі «наука-виробництво-переробка-реалізація»; розширення меж виробництва екологічної продукції, підвищення рівня відповідальності у дотриманні якості і безпечності сільсько-господарської продукції (С. 20).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що впровадження пропозицій розроблених в дисертації сприятиме активізації інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки, структурним зрушенням в напрямі збалансування економічної та екологічної підсистем, прискоренню процесів впровадження інновацій та зростанню обсягів виробництва екологічної сільськогосподарської продукції.

Проведені дослідження складають потенційну основу наукових положень і висновків щодо інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора України, про що свідчать результати дослідження та сформульовані

на їх основі пропозиції. Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх використання в діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектора.

Розроблені в дисертації методичні підходи та одержані результати мають практичне значення, яке полягає в тому, що основні теоретико-методологічні та методичні розробки докторської дисертації доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій.

Пропозиції автора щодо концептуального проектування інноваційного розвитку в парадигмі екологобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва й раціонального використання ресурсів застосовуватимуться в роботі відповідними структурними підрозділами Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-18-1-13 /10819 від 14.07.16р.). Наукові розробки автора, зокрема методика оцінки ефективності інноваційних проектів на засадах економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського виробництва за принципом максимального синергетичного врахування всіх доступних факторів, використанні Департаментом інноваційної діяльності та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України при проведенні експертизи та здійсненні державної реєстрації технологічних парків та їх проектів, інноваційних проектів, проектів наукових парків (довідка № 19/4-104-16 від 18.07.16р.). Рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва й розвитку органічного землеробства на інноваційній основі знайшли практичне втілення у роботі Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації та відповідають Стратегії розвитку Миколаївської області на період до 2020 року (довідка № 326/02/08-27/16 від 05.10.16р.). Результати дисертаційного дослідження використані в освітньому процесі Миколаївського національного аграрного університету та застосовуються при викладанні дисциплін «Екологічна безпека», «Інноваційний розвиток підприємств», «Соціальна та екологічна безпека діяльності», «Аграрна політика та біоекономіка» (довідка № 12-15/1062 від 23.08.16р.). Розроблені автором науково-прикладні засади інноваційно-екологічного розвитку економіки використовуються у Вінницькому навчально-науковому інституті економіки Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Економіка галузі», «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Просторова економіка» та студентами при підготовці дипломних робіт (довідка № 095 від 10.11.16р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дисертації сформульовано й обґрунтовано автором особисто. Матеріали наукових статей, підготовлених у співавторстві, використані у дисертації лише у частині, яка належить особисто здобувачу. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, наукові результати та практичні розробки дисертації доповідалися та обговорювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції (м.Тернопіль, 24-26 жовтня 2007р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст» (м.Вінниця, 20-22 березня 2008р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика трансформаційних перетворень в економіці, політиці та культурі за умов розвитку глобалізаційних процесів» (м.Вінниця, 14 квітня 2011р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтеграційний вибір України: історія, сучасність, перспективи» (м.Вінниця, 10 квітня 2012р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м.Тернопіль, 12 травня 2012р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку національних економік в сучасних умовах» (м.Вінниця, 9 квітня 2013р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції: проблеми та перспективи» (м.Ніжин, 10-11 жовтня 2013р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2013» (Przemisl, 7-15 листопада 2013р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія та практика» (м.Запоріжжя, 15 листопада 2013р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Achievement of high school – 2013» (м.Софія, 17-25 листопада 2013р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України в умовах світової фінансової нестабільності» (м.Вінниця, 9 квітня 2014р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні шляхи забезпечення стабільного економічного розвитку» (м.Харків, 25-26 листопада 2015р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Conduct of modern science – 2015» (Sheffield, 30 листопада - 7 грудня 2015р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м.Умань, 24 грудня 2015р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери» (м.Харків, 19 лютого 2016р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 51 науковій праці загальним обсягом 45,8 авт. арк., з яких особисто автору належить 39,4 авт. арк., серед них: 5 монографій, 22 статті у наукових фахових виданнях України (4 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 4 статті – у наукових виданнях іноземних держав, 17 публікацій, які додатково відображають результати дисертації: 2 – препринти, 15 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (373 найменувань на 47 сторінках), 12 додатків (на 36 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі сформовано актуальність теми дисертаційного дослідження; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів; розкрито зв'язок роботи із науковими темами; окреслено особистий внесок здобувача; наведено інформацію щодо апробації основних положень дисертаційної роботи; вказано кількість та обсяг публікацій.

У першому розділі «**Науково-теоретичне обґрунтування інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки**» обґрунтовано теоретичні засади інноваційного розвитку аграрного сектору економіки; узагальнено наукові підходи до трактування інноваційного розвитку аграрного сектору в контексті його еколого-економічних трансформацій та розкрито екологічну складову в системі інноваційно-орієнтованого аграрного виробництва.

За результатами дослідження зроблено висновки, що інновацію слід трактувати як процес трансформації науково-дослідної, творчої, експериментально-пошукової та винахідницької діяльності в результат, що виражається на практиці у випробуванні та впровадженні принципово нових або суттєво змінених методів, технологій, предметів й знарядь праці, продуктів або послуг, з метою максимізації прибутку, збільшення продуктивності та підвищення рівня конкурентоспроможності, що може мати місце в управлінській, виробничо-господарській, економічній, соціальній, екологічній та інших видах діяльності.

Доведено, що інноваційно-орієнтований розвиток аграрного сектору передбачає формування екологічно-стійких виробничих агросистем інноваційного типу, де інноваційні технології виробництва сприяють виробництву екологобезпечної сільськогосподарської продукції та формуванню ринку екологічної продукції (рис. 1). Дотримання вимог і норм екологічної безпеки має здійснюватися за допомогою системи державного та громадського екологічного контролю, які забезпечують проведення перевірок і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності залежно від ступеня екологічної небезпеки й припинення екологічно небезпечної діяльності.

Серед заходів формування системи інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки слід виокремити: запровадження сучасних інноваційних проектів як у виробничу так і переробну сферу; розроблення нових інноваційних підходів, які забезпечать ефективне освоєння перспективних інноваційних рішень; реорганізації підприємств на основі конкурентоздатної техніки та застосування новітніх технологій; вдосконалення виробничої і соціальної інфраструктури, розвиток організаційно-економічних відносин, застосування ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції; вдосконалення організаційних форм та каналів реалізації продукції; формування відповідної еколого орієнтованої

системи управління; пошук ефективних джерел інвестування й напрямків раціоналізації використання природних ресурсів.

Рисунок 1– Взаємозв’язок базових елементів розвитку інноваційно-екологічного аграрного сектора економіки

Інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектору економіки слід розглядати як динамічний та багатоплановий процес реалізації економіко-екологічної компоненти аграрного розвитку через розробку та впровадження інновацій, що відображає структурні зрушення у перебігові економічних взаємовідносин та забезпечує збалансоване функціонування соціо-економічної та природно-екологічної підсистем.

У другому розділі «**Концептуально-методологічні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки**» розвинуто концептуальні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки; обґрунтовано цільову методологію екологічно-екологічного використання природних ресурсів інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки; удосконалено методичний підхід до визначення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, запропоновано механізм економічного стимулювання за раціональне використання та охорону земель.

Доведено, що потреба у підвищенні якісних параметрів виробництва та забезпечення населення еколого чистими продуктами харчування об’єктивно вимагає переходу на інноваційний тип розвитку із широким використанням новітніх методів ведення системи господарювання у галузі. З цією метою обґрунтовано концепцію інноваційно-екологічного розвитку сільсько-

господарського виробництва. Методика реалізації екологічної концепції інноваційно-орієнтованого розвитку розроблена з урахуванням умов реалізації інформаційного фактора екологічного менеджменту і аудиту, що забезпечують ефективне еколого орієнтоване управління і контроль та передбачає активізацію еколого-організуючої діяльності різних рівнів; забезпечення потреб життєдіяльності людини з урахуванням можливостей самовідновлення довкілля; формування ефективного організаційно-економічного механізму інноваційно-орієнтованого відтворення з наступним збереженням земельних ресурсів довкілля, гармонійного збалансованого поєднання галузей суспільного виробництва з фактичним станом довкілля; зростання питомої частки бюджетних ресурсів спрямованих на природовідтворювальні цілі; екологічне виховання та підвищення екологічної свідомості.

Щодо наукового забезпечення реалізації концепції, то його основними функціями визначено: проведення освітньої, науково-дослідної, науково-інноваційної, навчально-виробничої та інформаційно-консультаційної діяльності, спрямованої на вивчення сучасних проблем науки про життя і навколишнє природне середовище, використання, відтворення та збалансований розвиток біоресурсів наземних і водних екосистем, запровадження новітніх природоохоронних агро- і біотехнологій, технологій відродження безпечності та родючості ґрунтів, енергозберігаючих агротехнологій, екологічного і правового менеджменту в сільській місцевості, здійснення моніторингу і контролю за дотриманням стандартів, якістю і безпекою сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та довкілля. Ефективність від впровадження інновацій досягається після їх практичного впровадження. Це правило поширюється і на агроінновації.

Визначено, що для організації методико-методологічного забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору характерним є певний набір цілей, тому що для досягнення головної цілі формують цілі другого, а для їх досягнення – цілі третього та нижчих рівнів, де до вищих рангів належать соціальні цілі та вимоги екологічної безпеки, до нижчого рангу – максимізація економічної ефективності інноваційно-орієнтованого аграрного сектора. При цьому формування загальної мети діяльності сільськогосподарських підприємств у процесі переходу до інноваційно-екологічного типу розвитку має містити певну варіативність: зростання рівня конкурентних позицій на ринку (з урахуванням нестабільного економічного середовища, зокрема непередбачуваності податкової, грошово-кредитної політики держави тощо); попередження банкрутства і нівелювання фінансових шахрайств; лідерство в конкурентній боротьбі; максимізація «ціни організації» через зростання обсягу виробництва і продажу продукції; максимізація прибутку чи мінімізація витрат; досягнення відповідного рівня рентабельності активів, власного капіталу, продажу тощо. Саме під час визначення цілей виникає особлива проблема визначення, які з можливих

цілей слід вважати найважливішими з точки зору сумісності з принципами інноваційно-екологічного розвитку.

Встановлено, що для досягнення еко-ефективності необхідне використання системного підходу та управлінських рішень на основі поєднання трьох складових: нових результатів фундаментальних і прикладних досліджень, нових технологій вторинного використання відходів, нових організаційних рішень щодо процедури сертифікації та встановлення відповідних критеріїв прийняття рішення.

Виявлено, що на сучасному етапі розвитку аграрного виробництва постала невідкладна потреба опрацювання методик оцінки інноваційних проектів. Вбачаємо необхідним застосування методики оцінки інноваційних проектів, яка, спрощуючи процедури порівняння кількох проектів, шляхом впровадження інтегрального показника, була б максимально придатною до практичного застосування в процесі інноваційно-екологічного розвитку, оскільки враховувала би не лише фінансові параметри проекту але й рівень його економіко-екологічної безпеки.

На нашу думку, розрахунок інтегрального показника ефективності інноваційних проектів має базуватися не лише на його планових фінансових параметрах, а й повинен враховувати такі вагомні фактори, що є взаємопов'язаними між собою (рис. 2).

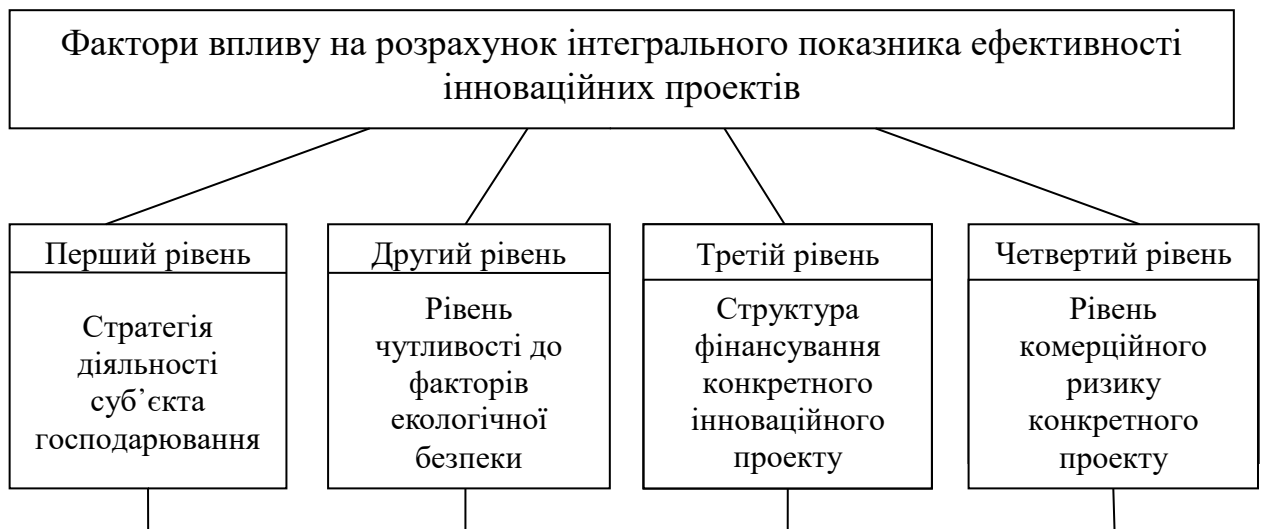

Рисунок 2 – Фактори впливу на розрахунок інтегрального показника ефективності інноваційних проектів

За принципом максимального синергетичного врахування всіх доступних факторів, удосконалено методику оцінки ефективності інноваційних проектів на засадах економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського виробництва, яка дозволяє не лише розрахувати інтегральний показник ефективності певного проекту, а й забезпечує порівнянність результатів для окремих проектів, враховуючи систему якісних параметрів (стратегія підприємства; рівень чутливості до факторів

екобезпеки; структура фінансування конкретного проекту екологізації; рівень комерційного ризику конкретного проекту);

Доведено, що на рівні адміністративно-територіальних об'єднань слід запровадити систему еколого-економічного обліку, метою якої було б врахування та включення екологічних факторів у виробничих процесах. Оцінка й облік екологічних факторів, а також врахування ресурсних обмежень необхідні в проектному та інвестиційному аналізі на підприємствах, при стратегічному плануванні розвитку територій, обґрунтуванні пріоритетних напрямів розвитку економіки на рівні регіону.

Необхідність вирішення найпріоритетнішого завдання для держави та суспільства потребує принципово нових науково обґрунтованих підходів до організації екологобезпечного виробництва, охорони й відтворення природних ресурсів, регулювання взаємовідносин у комплексній природно-економічній системі «навколишнє середовище – суспільне виробництво» та її найважливішій складовій «навколишнє середовище – сільське господарство». Науково обґрунтоване та ефективне управління процесами в зазначеній системі, як і соціально-економічним розвитком країни повинно ґрунтуватися на методології еколого-економічного підходу й максимізації економічного ефекту з огляду на збереження навколишнього середовища.

Доведено, що проблеми підвищення продуктивності земель сільськогосподарського призначення стають визначальними в розвитку всього агропромислового комплексу. Тобто земельні ресурси виступають як головний засіб виробництва вже в усьому агропромисловому комплексі, а не тільки в сільському господарстві. Загалом оцінка земель, яка вимірює природну родючість, має велике значення в управлінні земельними ресурсами, вдосконалення господарського механізму аграрного сектору, в розробці відповідної нормативної бази планування і економічного стимулювання сільськогосподарського виробництва, при розробці системи оподаткування, рентних платежів, орендної плати, при порівняльному аналізі рівня ефективності виробництва та у вирішенні інших задач, пов'язаних з використанням землі.

Новий методичний підхід щодо оцінки земель за нормативними показниками урожайності озимої пшениці (за природною родючістю) і виробничими витратами (за технологічними картами без внесення добрив) забезпечує здійснення такої оцінки кожної агровиробничої групи ґрунтів, а на її основі – оцінки окремої земельної ділянки, виходячи зі структури ґрунтового покриву за агрогрупами, всього земельного масиву, господарюючого суб'єкта, адміністративного району, області, України.

Визначення показників нормативної грошової оцінки земель на новій інформаційній основі дасть можливість об'єктивно оцінити сільськогосподарські угіддя в сучасних умовах господарювання. Об'єктивно визначатиметься орендна плата за землю, рівень оподаткування земельних ділянок, стабілізується надходження коштів від плати за землю до місцевих бюджетів, що дасть поштовх для розвитку інноваційно-орієнтованого

сільськогосподарського виробництва.

На основі удосконаленої методики нормативної грошової оцінки земель запропоновано механізм економічного стимулювання за раціональне використання та охорону земель, що передбачає відшкодування збитків (виплату компенсації) за зниження (підвищення) бонітетної оцінки ґрунтів (рис.3).

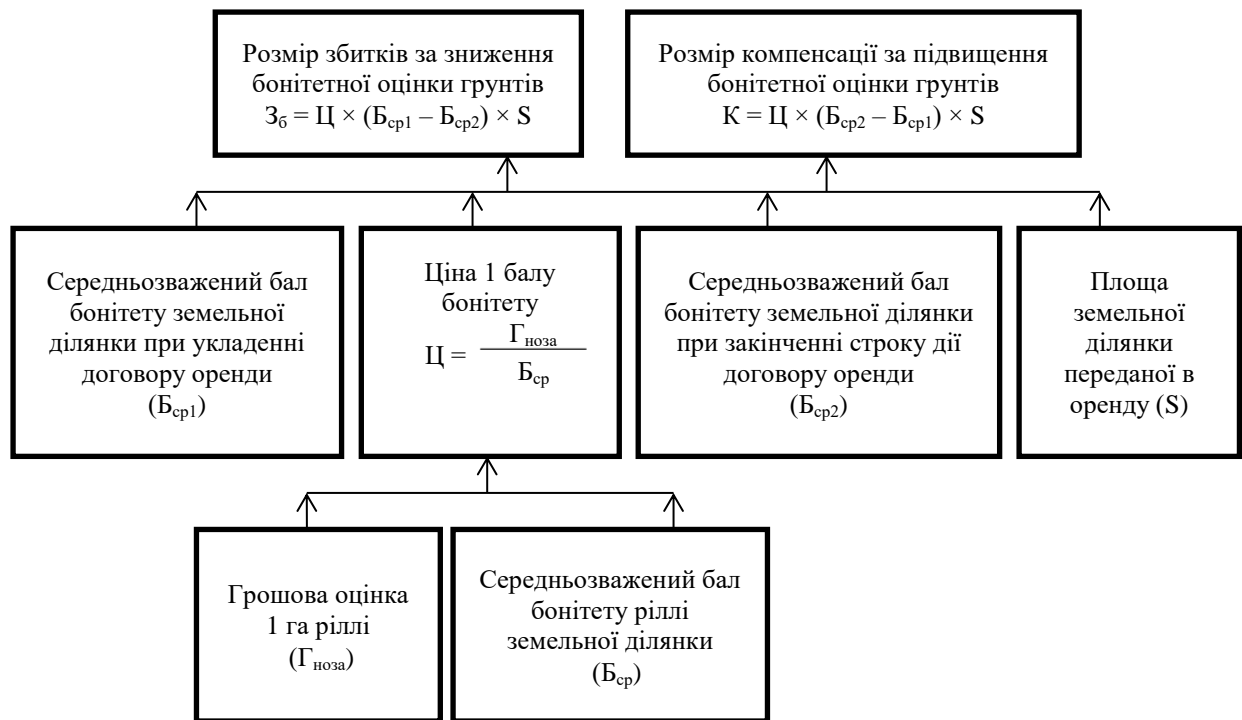

Рисунок 3 – Алгоритм визначення збитків (компенсації) за зниження (підвищення) бонітетної оцінки ґрунтів на основі удосконаленої грошової оцінки земельних ділянок

Розроблений механізм дозволяє оцінити у грошовому вимірі отримані збитки та спрямувати компенсовані витрати у розвиток інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва, активізуючи його інноваційно-відтворювальну функцію.

У третьому розділі «Сучасний стан інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України» здійснено оцінку сучасного стану природно-ресурсного забезпечення аграрного сектору економіки; проведено аналіз розвитку інноваційної діяльності та впровадження інновацій у розвиток аграрного сектору; визначено екологічні проблеми інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектору економіки.

В роботі доведено, що важливою і невід’ємною складовою розвитку аграрного сектору є концентрація природно-ресурсного потенціалу і його спроможність до самовідновлення. Особливої актуальності кількісні й якісні характеристики набувають у природно-ресурсному забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки, в якому результати виробництва тісно

пов'язані із інтенсивністю використання і якістю природно-ресурсної основи, рівнем навантаження виробництв на екосистеми.

Нами запропонована система використання природно-ресурсного потенціалу (рис. 3) враховує не лише соціальні інтереси суспільства, а й екологічні та базується на потребі зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище й мінімізації екологічних ризиків на основі урахування інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві та дієвої системи відповідальності за екологічні порушення.

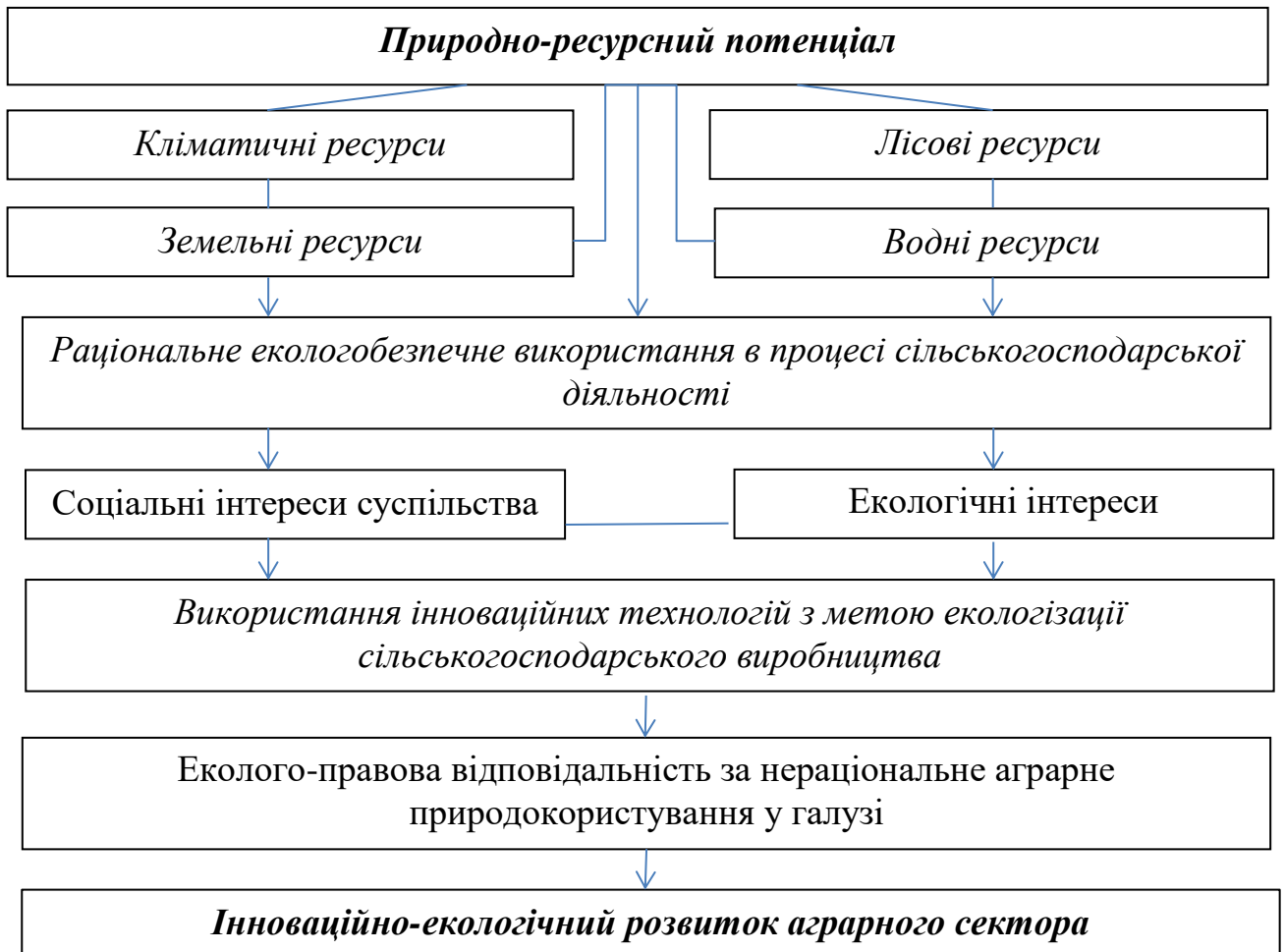

Рисунок 4 – Система забезпечення та використання природно-ресурсного потенціалу у розвитку аграрного сектора економіки України на інноваційно-екологічних засадах

Проведений аналіз стану інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки (табл.1) свідчить про посилення дії виробничо-результативних вимірників розвитку, а саме, за досліджуваний період (2010-2015 рр.) відбулось фактичне зростання виробництва сільськогосподарської продукції на 53,1%, що має результативне вираження у зростанні рівня рентабельності в 1,8 рази. Значний вплив на окреслені процеси має зростання обсягу витрат на інноваційну діяльність та розширення меж виконання наукових та науково-технічних робіт у цій сфері.

Таблиця 1 Виробничо-результативні показники інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України

Вимірники	Роки						2015 у % до 2010
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
1. Група – показники виробничо-екологічного розвитку							
Виробництво сільськогосподарських культур, тис. т	39270,9	56746,8	46216,2	63051,3	62285,3	60125,8	153,1
Посівні площі сільськогосподарських культур, тис. га	26951,5	27670,5	27801,3	28329,3	27239,1	26901,8	99,8
Площа, придатна для вирощування екологічно чистої продукції, тис. га	6847,0	7074,0	7071,0	7206,0	7202,0	7176,0	104,8
Площа сертифікованих сільськогосподарських угідь, задіяних під вирощування органічної продукції, тис. га	270,2	270,3	272,9	393,4	400,8	410,6	152,0
2. Група – показники інноваційного розвитку							
Кількість інноваційно активних підприємств, од.	1217	810	1371	1312	1208	723	59,4
Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами підприємств, за видами (у фактичних цінах), млн. грн	9867,1	10349,9	11252,7	11781,1	10950,7	12611,0	127,8
Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн	8045,5	14333,9	11480,6	9562,6	7695,9	13813,7	171,7
Впроваджено інноваційних видів продукції, найменувань	2408	3238	3403	3138	3661	3136	130,2
Впроваджено нових технологічних процесів, найменувань	2043	2510	2188	1576	1743	1217	59,6
3. Група – результативні показники							
Випуск продукції у сільському господарстві (у фактичних цінах), млн. грн	189405	253569	261835	307054	371189	544193	287,3
Валова продукція у сільському господарстві (за постійними цінами 2010 р.), млн. грн	187526,1	225381,8	216589,8	246109,4	251427,2	239467,3	127,7
Рівень рентабельності, %	24,5	24,7	22,8	11,7	21,4	43,1	x

Визначено, що впровадження інновацій є дієвим засобом на шляху до забезпечення гармонійного та збалансованого розвитку аграрного сектору. Виробництво екологічно чистої продукції на основі застосування економічно-обґрунтованих інноваційних технологій сприятиме підвищенню ефективності суб'єктів господарювання та їх економічному зростанню, а також уможливить створення конкурентоспроможного сегменту ринку екологічно чистої та високоякісної продукції.

Виявлено, що протягом 2010-2015 рр. кількість підприємств, які впроваджують інновації у діяльність, зменшилась в 1,7 раза із 1217 до 723 підприємств у 2015 р. (табл. 2). Так, суттєвих змін зазнали позиції щодо впровадження інноваційних процесів, їх упровадили на 122 од. менше, маловідходних та ресурсозберігаючих технологій на 48 од., а впровадженням інноваційних видів продукції – на 201 підприємство – відповідно. Проте частка підприємств, що впроваджували інновації у загальній кількості зросла в 1,3 рази. Зокрема, це стосується впровадження інноваційних процесів, де зрушення фокусуються на величині 1,7 раза, а впровадження інноваційних видів продукції – на 1,5 раза. Такі зміни свідчать про підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств на фоні зменшення їх загальної кількості.

Таблиця 2 Стан впровадження інновацій в Україні за кількістю підприємств

Показники	2010 р.		2014 р.		2015 р.	
	Усього, од.	у % до загальної кількості	Усього	у % до загальної кількості	Усього, од.	у % до загальної кількості
Усього підприємств, що впроваджували інновації, у тому числі:	1217	11,5	1208	12,1	723	15,2
впроваджували інноваційні процеси,	522	4,9	459	4,6	400	8,4
з них: маловідходні, ресурсозберігаючі	203	1,9	141	1,4	155	3,3
впроваджували інноваційні види продукції,	615	5,8	600	6,0	414	8,7
з них: нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	194	1,8	164	1,6	162	3,4

Визначено, що провідними напрямками інновацій у сільському господарстві є наступні: у рослинництві: зрошувальне землеробство; селекція; застосування новітніх засобів догляду за рослинами; технології обробітку ґрунту; сільськогосподарська техніка; технології переробки продукції; засоби логістики; у тваринництві: формування високо-технологічних комплексів по утриманню та годівлі; їх реконструкція та модернізація на основі новітніх технологій; селекція; використання нових схем відгодівлі; раціоналізація кормової бази; нові технології переробки продукції тощо.

Вагомим чинником практичного запровадження є технологічна готовність підприємств аграрного сектору до освоєння інновацій.

Щодо інновацій, впроваджених у діяльність аграрних підприємств, то їх питома вага у 2015 р. становить 14,9%, що на 6,7% менше, ніж у попередньому році (рис. 5), що відповідає загальним тенденціям у державі щодо упровадження інновацій.

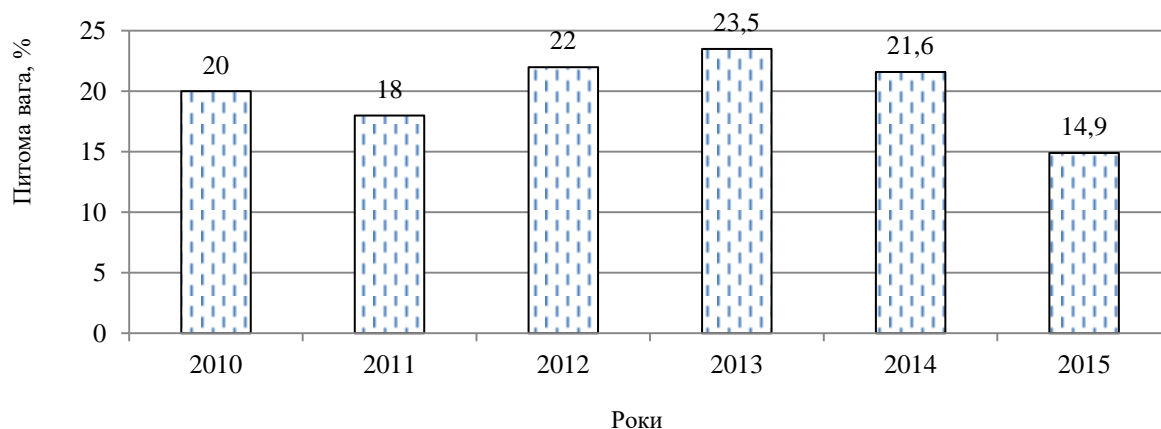

Рисунок 5 – Питома вага сільськогосподарських інновацій в Україні

За результатами узагальнення, визначено, що інноваційна діяльність в Україні ще не має масштабного характеру, а за період дослідження (2010-2015рр.) із загальної кількості діючих підприємств лише 15,2% визначено інноваційно активними. Для порівняння, в країнах з розвинутою економікою частка інноваційно активних підприємств становлять від 30 до 70 % серед усіх діючих. З метою упровадження інновацій у 2015 вітчизняними підприємствами витрачено 13,8 млрд. грн, що на 55,8 % більше, порівняно з попереднім роком. На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення підприємствами витрачено – 11,1 млрд. грн, що відображає частку у 80,6% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність; витрати на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки разом склали – 2,0 млрд. грн та відповідають 14,8% у загальній структурі, витрати на придбання інших зовнішніх знань становили 0,8 млрд. гривень.

Проведені дослідження підтверджують, що господарсько-економічна діяльність людини вносить суттєві корективи та здійснює вагомий вплив на сучасний екологічний стан навколишнього середовища. Істотної шкоди суспільству і природі спричиняє щорічне збільшення використання сировинних ресурсів, що визначає проблему сучасного етапу розвитку аграрного сектора економіки України в пошукові напрямів ефективнішого їх використання та формування потенціалу, необхідного для виробництва екологічнобезпечної продукції.

Структура інвестицій в основний капітал на охорону і раціональне використання земель свідчить про зміни пріоритетів щодо напрямів інвестування. Так, за період дослідження на 20,2% збільшилися видатки на протиерозійні гідротехнічні споруди, на 13,3% – на рекультивацію земель і

на терасування крутих схилів – на 2,5 %. Натомість, протисельові, протизсувні, протилавинні споруди практично не відновлювались, оскільки відбулося скорочення видатків на означені цілі на 12,2 %. Така ж ситуація спостерігається й щодо берегоукріплювальних споруд та інших витрат, що відображається у структурі інвестування зменшенням на 12,8 %.

В контексті вирішення екологічних проблем розвитку аграрного сектору економіки доцільним є розвиток екологічного підприємництва на інноваційно-екологічних засадах, що передбачає новий вид діяльності в аграрному секторі та потребує інвестиційно-інституціонального супроводження та підтримки держави.

У четвертому розділі роботи **«Організаційно-економічні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України»** обґрунтовано парадигму системи інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки; визначено інноваційно-екологічні фактори формування конкурентоспроможності аграрного сектору; розроблено напрями удосконалення фінансового забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора та обґрунтовано регуляторні чинники дотримання екологічної безпеки та відповідальність за її порушення в процесі виробничо-господарської діяльності.

Обґрунтування організаційно-економічних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України дає підстави стверджувати, що запровадження заходів зі збереження і відновлення природно-ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки є неможливим без урахування вітчизняного та зарубіжного досвіду формування еколого-економічного середовища. Актуальним, на часі, є узгодження міжнародних та національних індикаторів та критеріальних вимірників організації процесу відтворення природно-ресурсної бази та оцінки заподіяних еколого-економічних збитків, що призвели до деградації й забруднення природних ресурсів; створення сприятливих умов для встановлення та реалізації на практиці узгодженої інноваційно-екологічної політики розвитку аграрного сектору економіки на міжнародному, національному та регіональному рівнях; формування та ратифікація дієвих механізмів з оцінки виконуваних економічних та екологічних функцій потенціалу з інтегрального аграрного природокористування за підвищення рівня інноваційної активності підприємств аграрного сектору економіки України.

Сформована система відносин у процесі інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору для забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств дефініціюється через сукупність природно-господарських, інформаційних, організаційно-комерційних, виробничо-технологічних, маркетингово-логістичних, розрахунково-кредитних та супровідних функцій виробничої та екологічної систем (табл 3).

Таблиця 3 Функціонально-змістові характеристики системи формування інструментарію організації інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки

Функції	Змістова характеристика	Завдання по реалізації
Природно-господарські	Середовищеутворююче, середовищерегулююче, середовищеохоронне, ресурсоохоронне забезпечення у загальній системі середовищерегулювання	Створення умов для поглиблення спеціалізації та раціонального розміщення аграрного виробництва відповідно до природно-кліматичних умов середовища, функціонування економіко-географічного розташування і вартості ресурсів
Інформаційні	Надання відомостей щодо наявних інноваційних розробок, організації виробництва та збуту продукції, ринкову кон'юнктуру та ін.	Розвиток партнерських взаємовідносин між державою, сільськогосподарськими товаровиробниками та науковими установами щодо техніко-технологічного забезпечення, селекційної справи, генетико-племінної діяльності та ін.
Науково-технічні	Науково-дослідна, проектно-пошукова, нормативно-технічна та технологічна основи функціонування	Створення і реалізація сучасної науково-технічної бази для запровадження механізму узгодження економічних інтересів в системі «наука-виробництво-переробка-реалізація»
Виробничо-технологічні	Забезпечення процесу виробництва необхідними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами, упровадження досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення управління виробництвом	Заготівля, зберігання, транспортування, пакування, ремонтно-технічне забезпечення, агрохімічне і ветеринарно-санітарне обслуговування, надання підвищеної виробничої готовності з попередньої підготовки матеріальних ресурсів до споживання, із запровадження ресурсозберігаючих технологій
Організаційно-комерційні	Забезпечення безперервності процесу відтворення в усіх сферах і підрозділах, доведення продукції від виробника до споживача	Створення інноваційно-екологічної інфраструктури та формування системи вільного доступу вітчизняних товаровиробників до розгорнутої мережі складування, зберігання та збуту продукції
Маркетингово-логістичні	Комплексне дослідження ринку й економічної кон'юнктури, аналіз виробничо-збутових можливостей підприємства, організація системи товароруку	Визначення попиту на товари й розміщення замовлень на виготовлення серед товаровиробників; закупівлю товарів на замовлення споживачів; дрібнооптова та роздрібна торгівля; продаж споживачеві в формі спеціально скомплектованих партій товару
Розрахунково-кредитних	Зростання ефективності грошового обігу, акумуляція й використання тимчасово вільних коштів	Сприяння матеріально-технічному забезпеченню і реалізації продукції підприємств шляхом забезпечення проведення фінансових розрахунків та пільгового кредитування
Супровідні	Правове та економічне консультування, післяпродажний супровід	Для суб'єктів, які потребують допомоги у вирішенні господарських справ та захисту своїх інтересів у державних і приватних структурах

Доведено, що забезпечення конкурентних переваг продукції сільськогосподарського виробництва, зважаючи на наявний природно-ресурсний та економічний потенціал передбачає: підвищення ефективності використання сировинних ресурсів; оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств; першочерговий розвиток сфер, що визначаються конкурентними та порівняльними перевагами на регіональних та світовому ринках; активізація впровадження інноваційних технологій у виробництво з метою реалізації інноваційного розвитку та розвитку логістики, що підтверджує досвід агрохолдінгових об'єднань.

Визначено, що умовами забезпечення конкурентоспроможності інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки є урахування у процесі діяльності підприємств та управління його конкурентоспроможністю особливостей економічного, технологічного, організаційного циклів розвитку та циклу оновлення продукції, а також дії економічних законів (законів взаємозалежності між попитом та пропозицією, зростання додаткових витрат, спадної дохідності, економічного взаємозв'язку витрат у сферах виробництва та споживання, ефекту масштабу).

В організації фінансового забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору провідна роль належить удосконаленню механізму фінансового забезпечення природоохоронної діяльності, що є складовою господарського механізму аграрного сектору. У якості особливих елементів механізму фінансового забезпечення природоохоронної діяльності, які віддзеркалюють властиві тільки йому внутрішні характеристики, виділено наступні його складові, як пріоритетні у напрямі його удосконалення: форми забезпечення; методи забезпечення (самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування, інвестування, страхування, лізинг, фінансове регулювання); джерела забезпечення (бюджетні кошти, екологічні фонди, кошти суб'єктів господарювання, кредитні ресурси, страхові та резервні фонди, добровільні кошти, інші джерела), фінансові важелі (фінансові інструменти, фінансові стимули та фінансові санкції).

Регулювання екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршення стану довкілля уможливорює мінімізацію протиріч між принципами екосистемної еволюції та особливостями функціонування виробничої сфери з метою зміни екстерналій впливу на соціальні й екологічні наслідки економічної діяльності людини. Економічне регулювання має бути спрямоване на підтримання раціонального природокористування, зниження навантаження на природне середовище, його охорону за допомогою залучення бюджетних і позабюджетних коштів на цю діяльність та реалізації в повній мірі принципу «забруднювач платить». Переорієнтація економічного механізму забезпечення екологічної безпеки інноваційного розвитку вбачається у застосуванні превентивних важелів, а саме екологічних субсидій, авансово-компенсаційних систем, різних видів податкових пільг і пільгових позик тощо. Такі дії визначаються пріоритетним напрямом удосконалення механізму забезпечення екологічної

безпеки інноваційного розвитку. При цьому механізм ефективного використання природних ресурсів підприємствами аграрного сектору повинен включати: врахування вартісних показників використання природних ресурсів при визначенні економічних результатів діяльності виробників сільсько-господарської продукції; дієвість механізму відповідальності за спричинення шкоди навколишньому середовищу та розробку системи відшкодування нанесених збитків у випадку недотримання екологічних вимог.

У п'ятому розділі **«Напрями активізації інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України»** обґрунтовано стратегічні орієнтири інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки; розроблено напрями активізації інноваційно-екологічного розвитку з урахуванням досвіду європейських держав; визначено шляхи активізації розвитку органічного землеробства в Україні та здійснено гео економічне моделювання якості земельних угідь у системі розвитку аграрного сектора економіки на інноваційно-екологічних засадах.

Стратегічні напрями інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки визначено на основі формування системи стратегічних цілей економічної й екологічної безпеки на мезо-, макро- та мікрорівні та виділення структурних елементів стратегії, до яких віднесено: застосування в процесі господарської діяльності інноваційних технологій виробництва та відтворення природних ресурсів; забезпечення раціонального природо-користування; зниження забруднення навколишнього середовища та ресурсозбереження; визначення екологічних пріоритетів охорони здоров'я, як системи підтримки трудових ресурсів; запобігання та зниження екологічних наслідків надзвичайних ситуацій; організацію контролю ввезення, використання генно-модифікованих організмів; наукове забезпечення, освіту та екологічну свідомість суспільства.

Для покращення ситуації щодо системності та узгодженості напрямів інноваційно-екологічного розвитку, активізації впровадження інноваційних технологій, формування нових цінностей та забезпечення збереження навколишнього середовища, запропоновано систему оптимізації виробничих можливостей на основі досвіду європейських держав (рис. 6).

Система оптимізації виробничих можливостей інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора України базується на реалізації її складових елементів: стратегічному ситуаційному аналізі загроз з боку зовнішнього середовища, можливостей розвитку внутрішнього середовища; економіко-екологічної оцінки господарських проектів, технологічних рішень, систем землеробства та екологічного аудиту; визначення потенційних можливостей і прогнозних оцінок інноваційно-екологічного розвитку; розробці й реалізації цільових програм інноваційно-екологічного розвитку та реалізації організаційно-виконавчих заходів із забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України.

<i>1 етап</i> Стратегічний ситуаційний аналіз загроз з боку зовнішнього середовища і можливостей розвитку внутрішнього середовища управління інноваційно-екологічним розвитком аграрного сектора економіки	
<i>2 етап</i> Економіко-екологічна оцінка всіх господарських проєктів, технологічних рішень, систем землеробства та екологічний аудит	
<i>3 етап</i> Визначення потенційних можливостей і прогностичних оцінок інноваційно-екологічного розвитку	
раціоналізація підходу до використання природних ресурсів	організації виробництва, праці та управління
моделювання соціально-економічних орієнтирів	системи товарообігу, збуту і комунікацій
статистичне моделювання індикаторів інноваційно-екологічного розвитку	аграрної політики, галузевої науки і науково-технічної продукції
<i>4 етап</i> Розробка і реалізація цільових програм інноваційно-екологічного розвитку	
Включення фінансово-кредитних, організаційно-правових, інноваційно-інвестиційних і регуляторної складових, що відповідає Міжнародним концепціям ресурсозбереження	
розширення комплексного міжвідомчого та міжгалузевого підходів	використання міжнародної схеми інноваційно-екологічного регулювання
розробка і забезпечення реалізації програм з відновлення і зберігання екосистем та їх природно-ресурсної основи	залучення неурядових організацій за рахунок грантів з країн ЄС, регіональних бюджетів, благодійних фондів підтримки інноваційно-екологічного розвитку
<i>5 етап</i> Організаційно-виконавчі заходи в системі інноваційно-екологічного розвитку	
обмін досвідом і ноу-хау в галузі аграрного розвитку	державне фінансування пріоритетних напрямів екологічного виробництва
широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища	впровадження нових енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій виробництва в аграрному секторі
<i>6 етап</i> Оптимізація інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора України	

Рисунок 6 – Система оптимізації виробничих можливостей розвитку аграрного сектора України на інноваційно-екологічних засадах

В якості організаційно-технологічної основи для виробників сільськогосподарської продукції в умовах переходу до інноваційно-екологічного типу розвитку, запропоновано реалізацію комплексу заходів організаційного характеру щодо раціоналізації системи ведення органічного

землеробства. В основу запропонованого механізму покладено оцінку земель, що дозволяє визначити обмежуючі фактори та розробити низку заходів щодо раціонального використання сільськогосподарських земель відповідно до вимог обробки ґрунту, техніко-технологічних особливостей вирощування культур, потреб ринку у безпечній продукції (рис. 7).

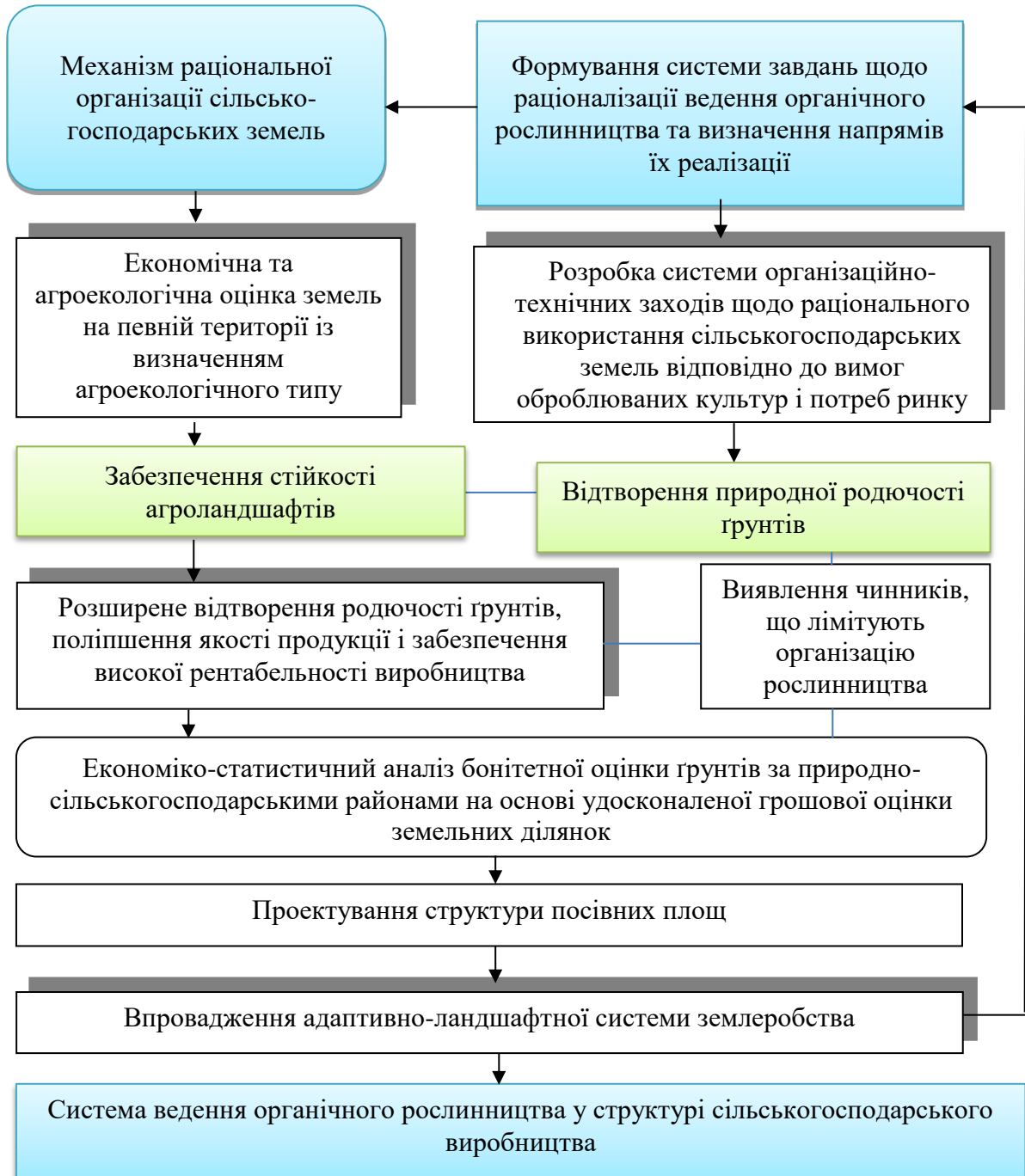

Рисунок 7 – Блок-схема активізації розвитку органічного землеробства

В роботі доведено, що для інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки України необхідно володіти точною інформацією про стан сільськогосподарських земель. Тому на даному етапі розвитку нашої держави постає гостра необхідність у повторному обстеженні

ґрунтів України на якісно новій картографічній і методологічній основі з використанням матеріалів дистанційного зондування ґрунтів та їхнього дешифрування.

Запропоновано інноваційний методичний підхід до визначення економічних збитків аграрного виробництва, зумовлених втратою родючості сільськогосподарських угідь, який базується на комплексній оцінці впливу деградації ґрунтів на їх бонітетну та грошову оцінку, використовуючи матеріали дистанційного зондування Землі і ГІС –технологій.

Для цього в роботі за результатами економіко-статистичного аналізу шкал бонітетів орних земель Миколаївської області за всіма природно-сільськогосподарськими районами були визначені кореляційно-регресійні моделі залежності балу бонітету від рівня вмісту гумусу в ґрунтах. Фрагмент моделі по 01-Кривоозерському природно-сільськогосподарському району наведено на (рис. 8).

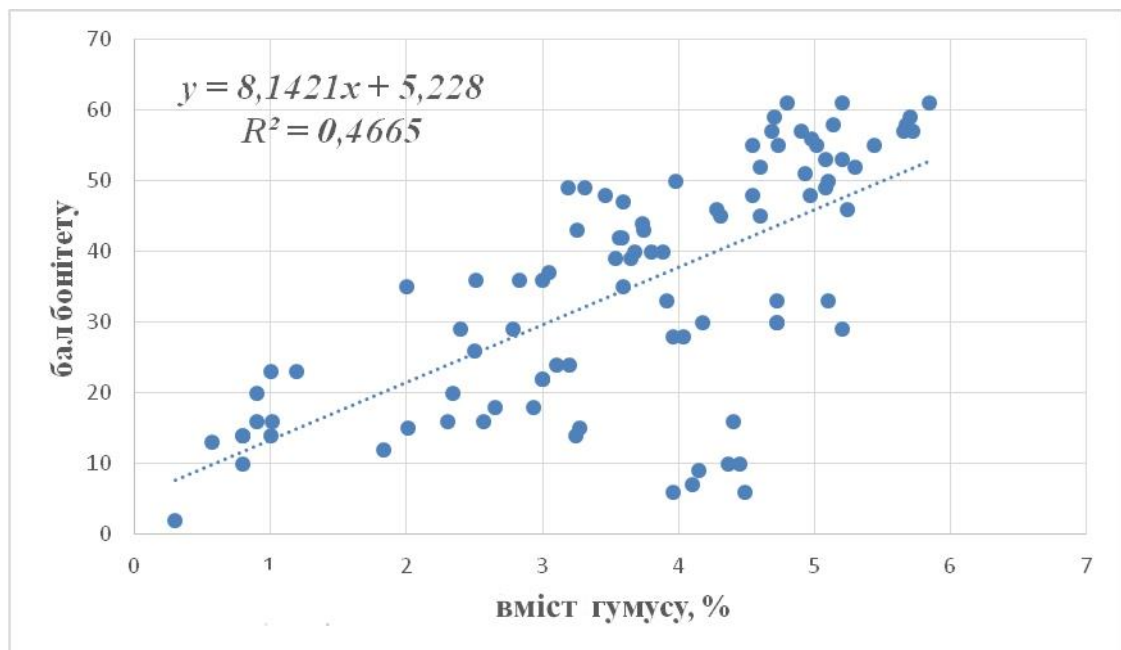

Рисунок 8 – Регресійне рівняння залежності балу бонітету від балансу гумусу в Кривоозерському природно-сільськогосподарському районі Миколаївської області

Для розрахунку вмісту гумусу були відібрані 20 полів в різних частинах Миколаївського району та (частково) Жовтневого району Миколаївської області. По кожному полю, по залежності (1), було визначено вміст гумусу з використанням супутникових зображень Landsat 7, зроблених навесні 2006, 2010 і знімків Landsat 8 для весни 2015 року.

$$Г(0-10) = 0,15 \cdot GREEN - 0,14 \cdot RED - 0,08 \cdot NIR + 8,27 \quad (1)$$

де $Г(0-10)$ - вміст гумусу в шарі 0-10 см, $GREEN$ - значення яскравості зеленого каналу; NIR - значення яскравості ближнього інфрачервоного

каналу, *RED* - значення яскравості червоного каналу. Показники *GREEN*, *RED* і *NIR* розраховувалися як середнє арифметичне співвідношень трьох термінів зйомки (21.04.12, 30.04.12, 05.05.12), а в разі наявності, описаних вище, розривів в зображеннях («gaps»), ці показники визначалися за двома або одного терміну зйомці.

Для розрахунку балів бонітету дослідних земельних ділянок (табл. 4) використано рівняння регресії для визначеного раніше 05-Новоодеського природно-сільськогосподарського району:

$$y=4,1766x+10,82 \quad (2)$$

де *x*- вміст гумусу в шарі 0-10 см земельної ділянки;

y- бал бонітету земельної ділянки

Таблиця 4 Розрахунок балів бонітету та їх динаміка по окремим ділянкам сільськогосподарських угідь Миколаївської області на основі даних дистанційного зондування

№ поля	Вміст гумусу, %	Бал бонітету	Вміст гумусу, %	Бал бонітету	Вміст гумусу, %	Бал бонітету	Динаміка балів бонітету (+/-)
	2006		2010		2015		
1	5,34	33	5,25	33	5,45	34	+1
2	5,53	34	4,54	30	2,99	23	-11
3	5,77	35	4,59	30	3,61	26	-9
4	4,88	31	4,55	30	3,41	25	-6
5	5,47	34	4,76	31	4,19	28	-6
6	5,41	33	4,9	31	4,51	30	-3
7	4,78	31	5,4	33	3,82	27	-4
8	5,69	35	5,63	34	4,4	29	-6
9	5,53	34	5,54	34	5,15	32	-2
10	5,68	35	5,2	33	3,51	25	-10
11	5,91	36	5,27	33	4,68	30	-6
12	5,01	32	4,91	31	2,83	23	-9
13	5,54	34	5,99	36	4,02	28	-6
14	5,24	33	5,12	32	4,32	29	-4
15	5,85	35	4,97	32	4,27	29	-6
16	5,47	34	5,26	33	3,81	27	-7
17	5,99	36	5,61	34	3,77	27	-9
18	5,77	35	5,32	33	3,89	27	-8
19	5,68	35	5,4	33	4,2	28	-7
20	5,24	33	4,76	31	5,33	33	0

За аналізом отриманих даних табл. 4 видно, що в середньому за останні 9 років на дослідних ділянках було втрачено близько 6 балів бонітету якості ґрунту, що є дуже вагомим показником.

В дисертаційній роботі поетапно визначені показники нормативної грошової оцінки сільськогосподарських земель в розрізі природно-сільськогосподарських районів і окремо для кожного сільськогосподарського угіддя, вартість 1 бала бонітету та загальну вартість втрати балів бонітету ґрунтів (табл. 5).

Таблиця 5 Розрахунок загальної вартості втрати балів бонітету в межах всіх природно-сільськогосподарських районів Миколаївської області за період 2006-2015 роки

Природно-сільськогосподарський район	Площа, га	Динаміка балів бонітету (+/-)	Середня вартість 1 бала бонітету, грн/га	Вартість втрати балів бонітету, грн/га	Загальна вартість втрати балів бонітету в межах району, млн грн
Кривоозерський	86300	-6	684,04	-4104,23	-354,20
Доманівсько-Арбузинський	332700	-4	657,21	-2628,85	-874,62
Вознесенський	179500	-2	590,15	-1180,30	-211,86
Єланецько-Казанківський	298400	-5	536,50	-2682,51	-800,46
Новоодеський	233800	-4	469,44	-1877,75	-439,02
Баштансько-Снігурівський	379100	-8	456,03	-3648,21	-1383,04
Очаківський	119500	-9	388,96	-3500,67	-418,33
Всього	1629300	X	X	X	-4481,52

Аналізуючи дані табл. 5 слід підкреслити, що загальна вартість втрати балів бонітету за 2006-2015 роки в межах всієї Миколаївської області складає – 4481,52 млн. грн.

Обґрунтовано та побудовано регіональну геоeкономiчну модель оцiнки втрати якостi ґрунтiв в межах природно-сiльськогосподарських районiв Миколаївської області (рис.9).

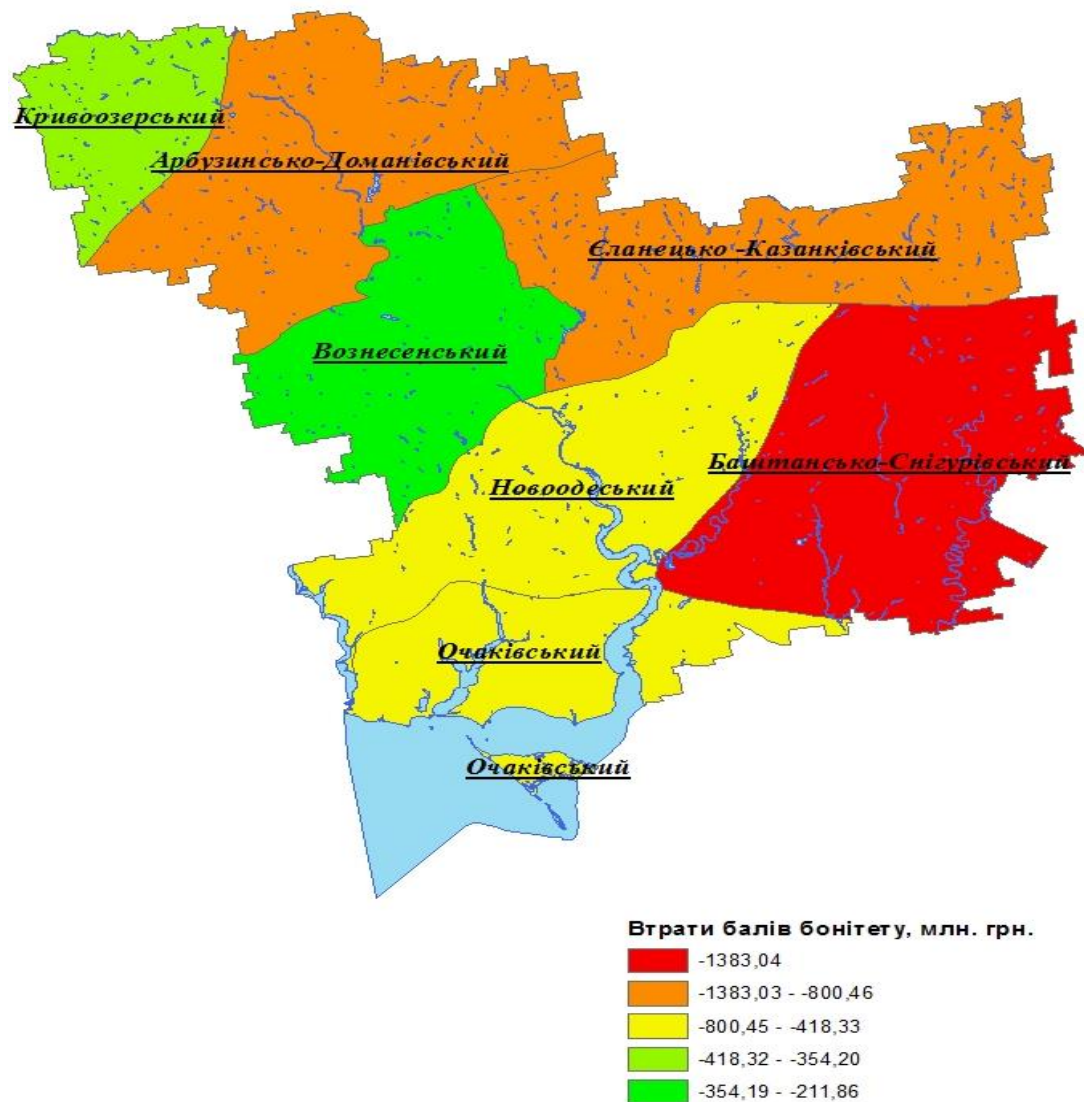

Рисунок 9 – Регіональна гео економічна модель оцінки втрати якості ґрунтів в межах природно-сільськогосподарських районів Миколаївської області

Запропонований інноваційний методичний підхід можна інтерполювати на всю територію України, отримати електронний варіант відомостей про земельну ділянку та її власника у найвіддаленішому населеному пункті – передусім, її вартість, рівень ґрунтової родючості, еколого-агрохімічний паспорт тощо, та використовувати для здійснення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва на основі раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено нове наукове вирішення проблеми обґрунтування інноваційно-екологічних засад розвитку аграрного сектору економіки України. Отримані наукові положення та практичні результати дозволили обґрунтувати пропозиції теоретико-методологічного і науково-прикладного змісту і сформулювати висновки, що відображають виконання завдань дослідження відповідно до поставленої мети.

1. На засадах узагальнення наукових підходів до трактування інноваційного розвитку в контексті його еколого-економічних трансформацій, виділено та обґрунтовано категорію «інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектору економіки», що розглядається в контексті базових концептуально-методологічних та прикладних засад інноваційного розвитку, ґрунтується на сучасному баченні проблем інноватики та екологічної безпеки виробничо-господарських систем й визначається як динамічний, багатоплановий процес реалізації економіко-екологічної компоненти аграрного розвитку через розробку і впровадження інновацій та відображає структурні зрушення у перебігові економічних взаємовідносин, забезпечуючи збалансоване функціонування соціо-економічної та природно-екологічної підсистем на шляху досягнення якісно нового рівня розвитку аграрної економіки.

2. Доведено, що сучасний стан економіки аграрного сектору об'єктивно вимагає переходу на інноваційні методи господарювання із широким використанням новітніх засобів ведення сільськогосподарських робіт, веденням тваринництва та рослинництва за умови збереження природно-ресурсного потенціалу. Інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектора передбачає формування екологічно-стійких виробничих агросистем інноваційного типу, де інноваційні технології виробництва сприяють виробництву еколого-безпечної сільськогосподарської продукції та формуванню ринку екологічної продукції. Дотримання вимог та норм екологічної безпеки має здійснюватися за допомогою системи державного та громадського екологічного контролю, які забезпечують проведення перевірок і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності залежно від ступеня екологічної небезпеки й припинення екологічно-небезпечної діяльності. Вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, його перехід до якісно нового рівня розвитку, можливий шляхом інноваційно-екологічного розвитку, що дасть змогу розв'язати завдання насичення внутрішнього ринку високоякісною екологічно чистою вітчизняною продукцією, гарантувати продовольчу безпеку держави, розширити ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції.

3. Обґрунтування концептуально-методологічних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору дає підстави для формування інноваційно-екологічної концепції розвитку, що слугуватиме основою для стратегічної державної екологічної політики та передбачає поетапну

реалізацію окреслених завдань за напрямками: активізація еколого-організуючої діяльності різних рівнів влади; забезпечення матеріальних, культурних і духовних потреб життєдіяльності людини з урахуванням можливостей самовідновлення довкілля; формування ефективного організаційно-економічного механізму інноваційно-орієнтованого відтворення з наступним збереженням аграрних ресурсів довкілля, гармонійного збалансованого поєднання галузей суспільного виробництва з фактичним станом довкілля; зростання бюджетних видатків на природовідтворювальні цілі. Нині підлягають перегляду питання щодо забезпечення підвищення ефективності використання природних ресурсів, формування потенціалу для раціоналізації; мінімізації та переробки відходів господарської діяльності; урахування біологічних процесів росту та розмноження живих організмів, створення дієвої системи забезпечення розвитку біоекономіки в Україні.

4. Для обґрунтування методологічних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки в роботі розвинуто цільову методологію екологобезпечного використання природних ресурсів інноваційно-екологічного розвитку за принципами комплексності, системності, поетапності та ієрархічності реалізації визначених цілей, що має на меті формулювання цілей та завдань обраного дослідження, формування системи властивих йому показників, вибір конкретних об'єктів дослідження, що здатні сформулювати повну й якісну оцінку складових елементів, умов їх специфічних взаємозв'язків та змін у функціонування підприємств аграрного сектору й використанні природних ресурсів з урахуванням еколого-інноваційних факторів побудови «дерева цілей» для досягнення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки.

5. Доведено, що максимально придатною до практичного застосування в процесі інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки є застосування методики оцінки інноваційних проектів, яка враховує не лише фінансові параметри проекту але і рівень його економіко-екологічної безпеки. Запропонована оцінка інноваційних проектів на засадах економіко-екологічної ефективності сільськогосподарського виробництва базується на використанні методики дисперсного аналізу за стадіями визначення ефективності реальних інвестицій й обґрунтування інноваційних проектів на основі визначеної стратегії суб'єкта господарювання, з урахуванням рівня чутливості до факторів екологічної безпеки, структури фінансування конкретного інноваційного проекту та рівня його комерційного ризику. Ранжування процедур порівняння кількох інноваційних проектів дає можливість визначити найбільш придатний до практичного застосування за принципом максимального синергетичного врахування всіх доступних факторів.

6. Дослідженням встановлено, що незамінність та обмеженість землі як природного ресурсу, з одного боку, збільшення населення і потреба збільшення виробництва продуктів та надання послуг, з другого боку,

вимагають вивчати закономірності розподілу земельних ресурсів між галузями суспільного виробництва, розробляти заходи щодо регулювання земельних відносин з метою раціонального і ефективного її використання та охорони. В роботі доведено, що визначення показників нормативної грошової оцінки земель на новій інформаційній основі (за нормативними показниками урожайності озимої пшениці і нормативними виробничими витратами) дасть можливість об'єктивно оцінити сільськогосподарські угіддя в сучасних умовах господарювання. Об'єктивно визначатиметься орендна плата за землю, рівень оподаткування земельних ділянок, стабілізується надходження коштів від плати за землю до місцевих бюджетів, що дасть поштовх для розвитку інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва. На основі удосконаленої методики нормативної грошової оцінки земель обґрунтовано та запропоновано механізм економічного стимулювання за раціональне використання та охорону земель, що передбачає відшкодування збитків (виплату компенсації) за зниження (підвищення) бонітетної оцінки ґрунтів. Це дозволяє оцінити у грошовому вимірі отримані збитки (компенсації) та спрямувати компенсовані кошти у розвиток інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва, активізуючи його інноваційно-відтворювальну функцію.

7. Доведено, що комплексне та раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, що включає земельні, водні, лісові, кліматичні та інші види ресурсів, ґрунтується на науково-обґрунтованому рівні їх використання, тобто потребує забезпечення рівня природокористування, що відповідає стійкості екосистеми, орієнтуючись на процеси самовідновлення та самовідтворення екосистеми. Сучасний етап освоєння природно-ресурсного потенціалу визначається потребою розробки та впровадження заходів щодо ресурсозбереження, як пріоритетного напрямку інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектору. Формування передумов до запропонованого типу розвитку аграрного сектору базується на принципах пріоритетності збереження природних ресурсів, розширення сфер використання альтернативних джерел енергії, збереження та відновлення родючості ґрунтів і запровадження інноваційних технологій у виробничі процеси.

8. Структура інвестицій в основний капітал на охорону і раціональне використання земель свідчить про зміни пріоритетів щодо напрямків інвестування. Так, за період дослідження на 20,2% збільшилися видатки на протиерозійні гідротехнічні споруди, на 13,3% – на рекультивацію земель і на терасування крутих схилів – на 2,5%. Натомість, протисельові, протизсувні, протилавинні споруди практично не відновлювались, оскільки відбулося скорочення видатків на означені цілі на 12,2%. Така ж ситуація спостерігається й щодо берегоукріплювальних споруд та інших витрат, що відображається у структурі інвестування зменшенням на 12,8%. В контексті вирішення екологічних проблем розвитку аграрного сектору економіки доцільним вважається розвиток екологічного підприємництва, як основи

забезпечення інноваційно-екологічного розвитку, що передбачає новий вид діяльності в аграрному секторі та потребує інвестиційно-інституціонального супроводження та підтримки держави.

9. Доведено, що впровадження інновацій є дієвим засобом на шляху до забезпечення гармонійного та збалансованого розвитку аграрного сектору. Виробництво екологічно чистої продукції на основі застосування економічно-обґрунтованих інноваційних технологій сприятиме підвищенню ефективності суб'єктів господарювання та їх економічному зростанню, а також уможливить створення конкурентоспроможного сегменту ринку екологічно чистої та високоякісної продукції.

Виявлено, що протягом 2010-2015рр. кількість підприємств, які впроваджують інновації у діяльність, зменшилась із 19,5% до 8,7% у 2015 р., що зумовлено наступними причинами: потребою у підвищенні конкурентоспроможності економіки, розширення інформаційного забезпечення, реалізацією державних та національних програм інноваційного розвитку. Виходячи з того, що в основі інноваційного процесу лежить взаємозв'язок між суб'єктами в системі «наука – освіта – виробництво», де від характеру їхнього взаємозв'язку залежить загальний результат прийняття та впровадження інноваційних розробок в діяльність підприємств аграрного сектору економіки. Визначено, що провідними напрямками інновацій у сільськогосподарських підприємствах є наступні: у рослинництві: зрошувальне землеробство; селекція; застосування новітніх засобів догляду за рослинами; технології обробки ґрунту; сільськогосподарська техніка; технології переробки продукції; засоби логістики тощо.

10. З метою забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств запропоновано та обґрунтовано заходи щодо формування інструментарію організації та управління інноваційно-екологічним розвитком аграрного сектору, що передбачають створення умов для поглиблення спеціалізації та раціонального розміщення аграрного виробництва; створення інноваційно-екологічної інфраструктури; узгодження економічних інтересів в системі «наука-виробництво-переробка-реалізація»; розширення меж виробництва екологічної продукції, підвищення рівня відповідальності за дотримання якості і безпечності сільськогосподарської продукції та реалізується шляхом виконання природничо-господарських, інформаційних, організаційно-комерційних, виробничо-технологічних, маркетингово-логістичних, розрахунково-кредитних та супровідних функцій виробничої та екологічної систем.

11. Розроблено заходи щодо удосконалення фінансового механізму охорони довкілля через створення дієвої системи фінансування природоохоронних заходів для покращення екологічної ситуації в державі та раціоналізації використання усіх видів ресурсів, що використовуються в процесі сільськогосподарського виробництва та забезпечення максимально сприятливих організаційно-інституційних умов для розвитку еколого-

безпечного інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва. В межах запропонованої системи заходів передбачається: підвищення податків для видів діяльності, що несуть екологічну небезпеку; встановлення податкових пільг для екологічно відповідальних підприємств, що переводять виробництво на інноваційні технології; пільгове кредитування (на створення та впровадження нових ресурсозберігаючих й екологічно-безпечних технологій та устаткування); прискорена амортизація основних фондів природоохоронного призначення; встановлення надбавок до цін за екологічну продукцію; використання регуляторів, що стимулюють екологізацію виробництва й перехід на інноваційні технології.

12. Визначено, що з метою активізації відтворювальних процесів у системі інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору необхідно: забезпечити прогнозованість, гарантованість і широкий доступ державної підтримки товаровиробників на основі бюджетних програм; досягти збалансованого розвитку всіх галузей; здійснювати пропорційний розподіл доходів від реалізації продукції кінцевого споживання у системі «виробництво продукції – закупівля – переробка – реалізація»; розвивати міжнародні та науково-виробничі зв'язки; сприяти розвитку ефективної взаємодії науки і техніки, інноваційної діяльності та впровадженню їхніх результатів; надавати допомогу і створювати умови товаровиробникам, які вкладають інвестиції у виробництво екологобезпечної продукції, дотримуючись світових екологічних стандартів у процесі виробництва.

13. На основі формування системи стратегічних цілей економічної і екологічної безпеки на мезо-, макро- та мікрорівнях та виділення структурних елементів стратегії ведення еколого-безпечного сільськогосподарського виробництва визначено стратегічні напрямки інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки: забезпечення раціонального природокористування; зниження забруднення навколишнього середовища та ресурсозбереження; застосування в процесі господарської діяльності інноваційних технологій виробництва та відтворення природних ресурсів; визначення екологічних пріоритетів охорони здоров'я як системи підтримки трудових ресурсів; запобігання та зниження екологічних наслідків надзвичайних ситуацій; організацію контролю ввезення, використання та поширення на території країни чужорідних видів і генетично змінених організмів; науково-організаційне забезпечення, освіти та розвиток відповідального суспільства.

14. Розроблено систему оптимізації виробничих можливостей у розвитку аграрного сектору на інноваційно-екологічних засадах, що включає стратегічний ситуаційний аналіз загроз з боку зовнішнього середовища і можливостей розвитку внутрішнього середовища; економіко-екологічну оцінку господарських проектів, технологічних рішень, систем землеробства та екологічний аудит; визначення потенційних можливостей і прогнозних оцінок інноваційно-екологічного розвитку; розробку і реалізацію цільових програм інноваційно-екологічного розвитку та реалізацію організаційно-

виконавчих заходів із забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України. Запропонована система дозволить оптимізувати напрями інноваційно-екологічного розвитку в Україні, та вирішити на кожному етапі конкретні проблеми на принципах системності, узгодженості та досвіду міжнародної спільноти.

15. В роботі доведено, що інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектору передбачає гостру необхідність у повторному обстеженні ґрунтів України на якісно новій картографічній і методологічній основі з використанням матеріалів дистанційного зондування ґрунтів та їхнього дешифрування. Запропоновано інноваційний методичний підхід до визначення економічних збитків аграрного виробництва, зумовлених втратою родючості сільськогосподарських угідь, який базується на комплексній оцінці впливу деградації ґрунтів на їх бонітетну та грошову оцінку, використовуючи матеріали дистанційного зонування Землі і ГІС – технологій. Проведене гео економічне моделювання якісного стану земельних угідь свідчить про втрати балів бонітету в межах всіх природно-сільськогосподарських районів Миколаївської області, де величина загальної вартості втрати за період дослідження (2006-2015 рр.) склала 4481,52 млн. гривень. Результати гео економічного моделювання якісного стану земельних угідь в системі інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору підлягають інтерполяції щодо інших регіонів та можуть бути використанні для усієї території України, що дасть можливість формування та систематизації електронних відомостей про земельну ділянку, її власника у найвіддаленішому населеному пункті – передусім, її вартість, рівень ґрунтової родючості, еколого-агрохімічний паспорт тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, підручники та навчальні посібники:

1. Погріщук Г.Б. Інноваційно-орієнтований розвиток сільськогосподарського виробництва на засадах екологізації : [монографія] / Г. Б. Погріщук. – Тернопіль: Крок, 2016. – 426 с.
2. Погріщук Г.Б. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : [монографія] / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 376 с. (*Особистий внесок автора: обґрунтовано пріоритетні напрями видатків місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища – 3,2 друк. арк.*).
3. Погріщук Г.Б. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України: [монографія] / за ред. В.Г. Дем'янишина. – ТНЕУ, 2014. – 250 с. (*Особистий внесок автора: визначено особливості стратегії і тактики інвестиційно-інноваційного розвитку охорони навколишнього природного середовища України – 4,0 друк. арк.*).
4. Погріщук Г.Б. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : [монографія] / за ред. О.М. Кизими, О.М. Тищенко. –

Харків: «ІНЖЕК», 2014. – 786 с. *(Особистий внесок автора: досліджено проблеми формування інноваційного потенціалу в системі забезпечення конкурентоспроможності економіки – 3,0 друк. арк.)*.

5. Погріщук Г.Б. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування промислових підприємств : [кол. монографія] / Г. Б. Погріщук, О.М. Ціхановська, В.І. Мельник та ін. – Тернопіль: Крок, 2014. – 200 с. *(Особистий внесок автора: досліджено передумови формування організаційно-економічного механізму підприємств регіону та обґрунтовано питання стратегічної організації інноваційної діяльності – 3,0 друк. арк.)*.

6. Погріщук Г.Б. Бюджетна система: [підручник] / за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 376 с. *(Особистий внесок автора: висвітлено систему формування видатків місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища – 2,0 друк. арк.)*.

7. Єрмаков О.Ю. Основи методології наукових економічних досліджень : [навч. посіб.] / О.Ю. Єрмаков, Г.Б. Погріщук, В.І. Чорнодон. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 290 с. *(Особистий внесок автора: висвітлено питання організації науково-дослідної діяльності в Україні та інформаційну базу проведення наукових досліджень – 3,5. друк. арк.)*.

Статті у наукових фахових виданнях:

8. Погріщук Г.Б. Охорона навколишнього природного середовища у контексті економічної діяльності підприємств / Г.Б. Погріщук // Збірник наукових праць Подільського державного аграрного технічного університету. – 2007. – № 5. – С. 174–179.

9. Погріщук Г.Б. Фінансове планування у сфері охорони довкілля / Г.Б. Погріщук // Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – Вип. 7. – С. 101–105.

10. Погріщук Г.Б. Прагматика планування і прогнозування фінансових ресурсів охорони навколишнього природного середовища / Г. Б. Погріщук // Галицький економічний вісник: наук. жур. – 2008. – Вип. №5(20). – С. 101–107.

11. Погріщук Г.Б. Проблеми бюджетного фінансування охорони довкілля / Г.Б. Погріщук // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. пр., Економіка. Частина 1. – 2008. – Вип. 4(44). – С. 145–153.

12. Погріщук Г.Б. Напрями розвитку кредитного забезпечення екологічної діяльності в Україні / Г.Б. Погріщук // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ. – 2008. – Вип. 242. – Т.ІІІ – С. 697–704.

13. Погріщук Г.Б. Вдосконалення фінансового забезпечення охорони навколишнього середовища / Г.Б. Погріщук // Світ фінансів: наук. жур. – 2010. – Вип. 4. – С. 131–138.

14. Погріщук Г.Б. Еколого-економічна парадигма сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва / Б.В. Погріщук, Г.Б. Погріщук // *Агросвіт: наук.-практ. жур.* – 2011. – № 9. – С. 8–12. *(Особистий внесок автора: визначено основні елементи екологічної складової ефективного виробництва – 0,35 друк. арк.)*.

15. Погріщук Г. Б. Сутнісно-теоретичні основи екологічного менеджменту / Г.Б. Погріщук // *Вісник Житомирського державного технологічного університету: наук. жур.* – 2012. – № 1(59). – С. 278-279.

16. Погріщук Б.В. Кластеризація в системі розвитку аграрного сектора економіки / Б.В. Погріщук, Г.Б. Погріщук // *Вісник Тернопільського національного економічного університету: наук. жур.* – 2013. – Вип. №5. – С. 319-324. *(Особистий внесок автора: розкрито основні складові кластерної організації аграрного сектора економіки – 0,3 друк. арк.)*.

17. Погріщук Г.Б. Бюджетування в системі фінансового планування на підприємстві: стан, перспективи розвитку / Г.Б. Погріщук, О.І. Марченко // *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр.* – Чернівці, 2013. – Вип. 2 (25). – С. 49-56. *(Особистий внесок автора: досліджено теоретико-прикладні аспекти бюджетування та визначено перспективи його подальшого розвитку. – 0,4 друк. арк.)*.

18. Погріщук Г. Інформаційні ресурси як засіб управління в системі екозбереження / Г. Погріщук, В. Мельник // *Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету Наука молода.* – №20. – 2013. – С. 81-85. *(Особистий внесок автора: розкрито сутнісно-змістову характеристику інформаційних ресурсів в управлінні процесом збереження екосистеми – 0,35 друк. арк.)*.

19. Погріщук Г.Б. Організаційні засади забезпечення екологізації сільськогосподарського виробництва в Україні / Г.Б. Погріщук, В.І. Мельник // *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. пр., Економіка, Частина 1.* – 2013. – Вип. 12(67). – С. 45-49. *(Особистий внесок автора: визначено сучасні проблеми в розвитку агропромислового комплексу та виділено системні аспекти організації екологічного виробництва сільськогосподарської продукції – 0,4 друк. арк.)*.

20. Погріщук Г.Б. Раціональне природокористування як передумова трансформації процесів суспільного відтворення / Г. Б. Погріщук // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету – Серія: Економічні науки.* – 2014. – Вип. 36 – С. 211-216.

21. Погріщук Г.Б. Агроекологічний розвиток у системі ефективного функціонування національного господарського комплексу на інноваційній основі / Г. Б. Погріщук // *Бізнес Інформ: міжнар. наук. екон. жур.* –2014. – № 11.– С. 125-129.

22. Мельник В.І. Організаційно-економічний механізм відтворення в агропромисловому комплексі на засадах екологічної безпеки / В.І. Мельник,

Г.Б. Погріщук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. Вип.3 (80)– С. 111-118. *(Особистий внесок автора: визначено напрями реалізації організаційно-економічного механізму відтворення в агропромисловому комплексі на засадах екологічної безпеки – 0,3 друк. арк.)*.

23. Погріщук Г.Б. Еколого-економічний розвиток сільсько-господарського виробництва на засадах реалізації концепції «Зеленої економіки» / Г. Б. Погріщук // Економіка та управління АПК: зб. наук. пр. – 2014 – № 2(115).– С. 101-104.

24. Погріщук Г.Б. Комплексне ведення сільського господарства на інноваційній основі / Г.Б. Погріщук // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка та менеджмент»: наук. жур. – 2014. – Випуск 12 (62) – С. 125-129.

25. Погріщук Г. Б. Концептуальні засади забезпечення стратегічного розвитку агропромислового комплексу в умовах євроорієнтованої економіки / Г.Б. Погріщук, Б.В. Погріщук // Вісник Тернопільського національного економічного університету наук. жур. – 2015. – Вип. №1. – С. 7-15. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано стратегічні орієнтири та визначено пріоритетні напрями агропромислового розвитку в умовах євроорієнтованої економіки – 0,3 друк. арк.)*.

26. Погріщук Г.Б. Агроекологічний розвиток: проблеми взаємозв'язку раціонального природокористування й економіки / Г.Б. Погріщук // Вісник аграрної науки Причорномор'я: наук. жур. – 2015. Вип. 2 (83) . – Т.1. – С.94-102.

У зарубіжних виданнях, та у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

27. Pogrischuk G.B. Ecosystem conservation in terms of innovation of agricultural production / G.B. Pogrischuk, V.I. Melnyk // Nauka i Studia, Przemysl. – 2014. – № 20 (130). P.47-52. *(Особистий внесок автора: визначено організаційно-економічні напрями збереження екосистем в умовах інноваційного розвитку агропромислового виробництва – 0,35 друк. арк.)*.

28. Pogrischuk G.B. Formation of ecological and oriented system of innovation agroindustrial production / G.B. Pogrischuk, B.V. Pohrischuk // Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum. – Praha. – 2014. – № 11 (13) . – С. 47–52. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано економічні засади формування еколого-орієнтованої системи інноваційного розвитку агропромислового виробництва – 0,3 друк. арк.)*.

29. Pogrischuk G.B. Organization and economic mechanism of innovation-based agriculture / G.B. Pogrischuk // International Journal of Economics & Society, 2015. – Volume 1, Issue 1– P.65–70.

30. Pogrischuk G.B. International experience in the ecological safety management of agrarian production / G.B. Pogrischuk // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności – Łódź, 2016.– Nr 2(6). – С.140-145.

31. Погріщук Г.Б. Інноваційно-орієнтована модель еколого-безпечного ведення сільськогосподарського виробництва / Г. Б. Погріщук // *Агросвіт*. – 2016. – № 3. – С. 13-19. **(Включено до міжнародних науково-метричних каталогів та баз даних: Scientific Indexing Services, Google Scholar).**

32. Погріщук Г. Б. Стратегічні засади екологобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва / Г. Б. Погріщук // *Бізнес Інформ: міжнар. наук. екон. жур.* – 2016. – №1 – С. 207-211. **(Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Ulrichsweb, Global Serials Directory, RePEc, РИНЦ, Index Copernicus, DOAJ, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, OAJI, GetInfo, BASE, InfoBase Index, OpenAire, WorldCat, SUNCAT, COPAC, Соціонет, Open Access Library, J-Gate, ResearchBib, Google Scholar).**

33. Погріщук Г.Б. Інноваційні зміни в економіці в контексті еволюційних зрушень / В.І. Мельник, Г.Б. Погріщук, О.Б. Погріщук // *Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. пр.* – Серія «Економіка», 2016. – Випуск 2 (48) – С. 200–208. *(Особистий внесок автора: здійснено аналіз сутнісно-змістового контенту інновацій – 0,4 друк. арк.).* **(Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, ResearchBib, РИНЦ, Google Scholar).**

34. Погріщук Г. Б. Ефективність впровадження інновацій у сільському господарстві / Г. Б. Погріщук, О. Б. Погріщук // *Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка та менеджмент» наук. жур.* – 2016. – Випуск 1 (67) – С. 105-108. *(Особистий внесок автора: узагальнено теоретико-методологічні та організаційні підходи до визначення ефективності впровадження інновацій у сільському господарстві – 0,35 друк. арк.).* **(Включено до міжнародних наукометричних каталогів та баз даних: РИНЦ, Google Scholar).**

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

Препринти:

35. Погріщук Г.Б. Теоретико-методологічні аспекти інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки // Г. Б. Погріщук. – Тернопіль: Крок, 2016. – 78 с.

36. Погріщук Г.Б. Організаційно-економічні засади інноваційно-екологічного розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / Г. Б. Погріщук. – Тернопіль: Крок, 2016. – 96 с.

Матеріали конференцій:

37. Погріщук Г. Б. Напрями вирішення екологічних проблем в Україні / Г. Б. Погріщук // *Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 жовтня 2007 р.): тези доп.* – Тернопіль, 2007. – С. 391-393.

38. Погріщук Г. Б. Інструменти екологічної політики: теоретичний аспект. / Г. Б. Погріщук // Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20-22 березня 2008р.): тези доп. – Т.2 – Вінниця, 2008. – С. 88 – 92.

39. Теоретичні засади екологічної політики: матеріали / Г. Б. Погріщук // Теорія та практика трансформаційних перетворень в економіці, політиці та культурі за умов розвитку глобалізаційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (14 квіт. 2011 р.) : тези доп. – Вінниця, 2011. – С. 43 – 46.

40. Погріщук Г. Б. Напрями подолання екологічної кризи в умовах сталого розвитку / Г. Б. Погріщук // Інтеграційний вибір України: історія, сучасність, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (10 квіт. 2012 р.) : тези доп. – Вінниця, 2012. – С.79-81.

41. Погріщук Г. Б. Сучасний стан та проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища / Г. Б. Погріщук // Перспективи розвитку фінансової системи України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (12 травня 2012 р.) : тези доп. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С. 98-99.

42. Погріщук Г. Б. Екологічний податок: теорія і практика / Г. Б. Погріщук // Проблеми та перспективи розвитку національних економік в сучасних умовах: Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, 9 квітня 2013р.). – Тернопіль: Крок, 2013. – С. 90-92.

43. Погріщук Г. Б. До питання біоекономіки в системі агрогосподарювання / Г. Б. Погріщук // Виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції: проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня 2013 р.) : тези доп. – Ніжин, 2013. – С. 64–68.

44. Погріщук Г. Б. Організаційно-економічні аспекти екологізації сучасних виробничих систем / Г. Б. Погріщук // Perspektywiczne organizowania sa nauka i technikami – 2013: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (7–15 листопада 2013 р.) : тези доп. – Przemisl, 2014. – С. 48–50.

45. Погріщук Г. Б. Стратегічні засади ефективного розвитку АПК України / Г. Б. Погріщук, А. І. Гончаренко // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15 листопада 2013 р.). – Запоріжжя, 2013. – С. 492-493. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано стратегічні засади ефективного розвитку АПК України – 0,2 друк. арк.)*.

46. Погріщук Г. Б. Багаторівневість категорії конкурентоспроможності в умовах трансглобалізаційних процесів / В. І. Мельник, Г.Б. Погріщук // Achievement of high school – 2013 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17-25 листопада 2013 р.) : тези доп. – Болгарія, 2013. – С. 153–155. *(Особистий внесок автора: визначено особливості формування конкурентоспроможності на макрорівні – 0,1 друк. арк.)*.

47. Погріщук Г. Б. Еколого-орієнтовна система управління як засіб подолання еколого-економічних криз / Г. Б. Погріщук // Соціально-економічний розвиток України в умовах світової фінансової нестабільності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (9 квіт. 2014 р.) : тези доп. – Вінниця, 2014. – С. 16-17.

48. Погріщук Г. Б. Напрями активізації відтворювальних процесів в системі інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва / Погріщук Г. Б., Мельник В. І. // Сучасні шляхи забезпечення стабільного економічного розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листопада 2015 р.): тези доп. – Харків, 2015. – С. 105-108. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано інноваційні орієнтири активізації відтворювальних процесів в сільськогосподарському виробництві – 0,15 друк. арк.)*.

49. Погріщук Г. Б. Инновационно-ориентированный подход к инфраструктурному развитию сельского хозяйства / Г. Б. Погріщук // Conduct of modern science – 2015: materials of the XI International scientific and practical conference (November 30 – december 7) : тези доп. – Sheffield, 2015. – pp. 32-34.

50. Погріщук Г. Б. Поглиблення інноваційної діяльності у сільському господарстві в умовах активізації глобалізаційних процесів / Г. Б. Погріщук // Актуальні питання сучасної економіки: матеріали VII Всеукр. наук. конф. (24 груд. 2015 р.): тези доп. – Умань: Видавець «Сочінський», 2015. – С. 107-108.

51. Погріщук Г. Б. Наукове забезпечення реалізації екологічної концепції розвитку сільського господарства / Г. Б. Погріщук, Б. В. Погріщук // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери (19 лютого 2016 р.) Вид.-во «Діса плюс». – Харків, 2016. – С.221-224. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано наукові підходи до розробки екологічної концепції розвитку сільського господарства – 0,15 друк. арк.)*.

АНОТАЦІЯ

Погріщук Г.Б. Інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектора економіки : теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Миколаївський національний економічний університет, Миколаїв, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено обґрунтуванню, теоретичних, методологічних та практичних засад інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки.

В роботі обґрунтовано теоретичні засади та узагальнено наукові підходи до трактування інноваційного розвитку в контексті його еколого-економічних трансформацій, виділено та обґрунтовано категорію «інноваційно-екологічний розвиток аграрного сектора економіки», розкрито

екологічну складову в системі інноваційно-орієнтованого аграрного виробництва.

В дисертації розвинуто концептуальні засади інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки; обґрунтовано цільову методологію екологобезпечного використання природних ресурсів інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки; удосконалено методичний підхід до визначення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, запропоновано механізм економічного стимулювання за раціональне використання та охорону земель.

Визначено сучасний стан інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України, здійснено оцінку його природно-ресурсного забезпечення; проведено аналіз розвитку інноваційної діяльності та впровадження інновацій в аграрному секторі; визначено екологічні проблеми інноваційно-орієнтованого розвитку аграрного сектора економіки.

Досліджено організаційно-економічні передумови інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора економіки України; визначено інноваційно-екологічні фактори формування конкурентоспроможності аграрного сектора; розроблено напрями удосконалення фінансового забезпечення інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектора та обґрунтовано регуляторні чинники дотримання екологічної безпеки та відповідальність за її порушення в процесі виробничо-господарської діяльності.

Обґрунтовано стратегічні орієнтири інноваційно-екологічного розвитку аграрного сектору економіки; розроблено напрями активізації інноваційно-екологічного розвитку з урахуванням досвіду європейських держав; визначено шляхи активізації розвитку органічного землеробства в Україні та здійснено гео економічне моделювання якості земельних угідь у системі розвитку аграрного сектора економіки на інноваційно-екологічних засадах.

Ключові слова: економіка, аграрний сектор, інноваційно-екологічний розвиток, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, екологічна безпека, органічне виробництво, грошова оцінка землі.

ANNOTATION

Pogrischuk G.B. Innovative-and-environmental development of the agricultural sector: theory, methodologi, practice. – Manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of economic sciences, specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy. – Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2017.

The thesis is developed to the theoretical, methodological and practical principles of innovative-and-environmental development of the agricultural sector.

The work provides the theoretical grounds and generalizes the scientific approaches to interpretation of innovative development in the context of its environmental-and-economic transformation, emphasizes and substantiates the category of «innovative-and-environmental development of the agricultural

sector», elaborates on the environmental component in the system of innovation-oriented agricultural production. The innovative-and-environmental development of the agrarian sector is considered in the context of basic conceptual, methodological and practical principles of innovative development, based on a modern vision of innovation and environmental safety aspects of operational and business systems, and defined as a dynamic, diversified process of implementing economic-and-environmental component of the agrarian sector progression.

We have developed the conceptual principles of innovative-and-environmental development of the agricultural sector; substantiated the task-oriented methodology for ecologically-safe use of natural potential of innovative-and-environmental development of the agricultural sector; elaborated the methodical approach to determining the normative monetary value of agricultural land, proposed the mechanism of economic incentives for sustainable use and land protection. We have also proposed the innovative methodical approach to determining the economic losses of agricultural businesses caused by the loss of fertility of agricultural land, based on a comprehensive assessment of land degradation impact on its boniter and monetary valuation. We have elaborated the technique for assessment of the effectiveness of innovative projects on the basis of economic and ecological efficiency of agricultural production under a principle of maximum synergistic account of all available factors.

The current state of innovative-and-environmental development of the agrarian sector of Ukraine was determined by the authors, its natural resources were assessed; the innovative activities and implementation of innovative techniques in the agricultural sector were analyzed; the environmental problems attributive to the innovation-oriented progression of the agrarian sector were determined.

We have studied the organizational-economic conditions of innovative-and-environmental development of the agricultural sector in Ukraine; identified the innovative-and-environmental aspects required for building-up the competitiveness of the agricultural sector; elaborated the ways for improving the financial security of innovative-and-environmental undertakings in the agricultural sector, and substantiated the regulatory factors for compliance with ecological safety requirements and liability for their breach in the process of operational and business activities.

The authors have covered the functional-and-conceptual characteristics of sustainable competitiveness of innovative and ecological development of the agricultural sector through formation of tools for its organization and management, consisting in a combination of natural and economic, informational, organizational-and-commercial, operational-and-technological, marketing and logistics, calculation and credit, and some auxiliary functions of production and environmental systems, which provide for establishing the conditions for deepening specialization and sustainable placement of agricultural facilities; the formation of innovative ecological infrastructure; the coordination of economic interests within the «science-production-processing-sales» system; the expansion

of production of the environmentally-safe products, and growing the responsibility in meeting quality and safety requirements by agricultural products.

A system was developed for optimizing the production capacity of innovative-and-environmental development of agrarian sector in Ukraine using the experience of European countries, including the strategic situational analysis of threats posed by the external environment and the potential of internal environment development; the economic and environmental assessment of business projects, technological solutions, farming systems and environmental audit; identification of potential opportunities and predictive estimates, development and implementation of task-oriented programs and organizational-and-administrative activities.

We have substantiated the strategic goals of innovative-and-environmental development of the agricultural sector; elaborated the directions for activating the innovative-and-environmental development based on the experience of the European countries; identified the ways for accelerating the development of organic farming in Ukraine and performed geo-economic modeling of land quality loss in the system of agricultural sector development on innovative-and-environmental principles. We have also developed a regional geo-economic model of land quality loss estimation based on the regression relationship between boniter points and soil fertility indicators by deepening methodological principles of valuation and land quality assessment in terms of its boniter and monetary valuation. The results of geo-economic modeling of land quality indicate the loss of boniter points within all natural and agricultural areas of Mykolaiv region, where the total value loss for the period of the study (2006-2015) reached UAH 4,481.52 Mio. The results of geo-economic modeling the land quality in a system of innovative-and-environmental development of the agricultural sector should be interpolated for other regions and may be used for the whole territory of Ukraine, which would allow us to shape and systemize the electronic data on any land plot and its owner in any remote village, including its cost, the soil fertility level, the environmental and agrochemical characteristics (certificate), etc.

Key words: economy, agricultural sector, innovative-and-environmental development, innovative activities, competitiveness, environmental safety, organic farming, monetary valuation of land.

АНОТАЦИЯ

Погрищук Г.Б. Инновационно-экологическое развитие аграрного сектора экономики: теория, методология, практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Николаевский национальный аграрный университет, Николаев, 2017.

Диссертационная работа посвящена обоснованию теоретических, методологических и практических основ инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики.

В работе обоснованы теоретические основы и обобщены научные подходы к трактовке инновационного развития в контексте его эколого-экономических трансформаций, выделено и обоснованно категорию «инновационно-экологическое развитие аграрного сектора экономики», раскрыто экологическую составляющую в системе инновационно-ориентированного аграрного производства.

В диссертации развиты концептуальные основы инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики; обоснованно целевую методологию экологически безопасного использования природных ресурсов инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики; усовершенствован методический подход к определению нормативной денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения, предложен механизм экономического стимулирования за рациональное использование и охрану земель.

Определено современное состояние инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики Украины, осуществлена оценка его природно-ресурсного обеспечения; проведен анализ развития инновационной деятельности и внедрения инноваций в аграрном секторе; определены экологические проблемы инновационно-ориентированного развития аграрного сектора экономики.

Исследованы организационно-экономические предпосылки инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики Украины; определены инновационно-экологические факторы формирования конкурентоспособности аграрного сектора; разработаны направления совершенствования финансового обеспечения инновационно-экологического развития аграрного сектора и обоснованно регуляторные факторы соблюдения экологической безопасности и ответственность за ее нарушение в процессе производственно-хозяйственной деятельности.

Обоснованы стратегические ориентиры инновационно-экологического развития аграрного сектора экономики; разработаны направления активизации инновационно-экологического развития с учетом опыта европейских государств; определены пути активизации развития органического земледелия в Украине и осуществлено геоэкономическое моделирование качества земельных угодий в системе развития аграрного сектора экономики на инновационно-экологических принципах.

Ключевые слова: экономика, аграрный сектор, инновационно-экологическое развитие, инновационная деятельность, конкурентоспособность, экологическая безопасность, органическое производство, денежная оценка земли.